NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXI. ÉVFOLYAM. 1900. FEBRUÁR. II. FÜZET.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF EMLÉKEZETE.*

Az emberi elme talán soha sem érzi annyira fogyatékosságát, mint midőn arra vállalkozik, hogy a nagy szellemek életútait kutatva, azok lelki világába betekintsen és felismerje azt az isteni szikrát, mely a nemesebb lelkekben az észnek és hitnek világosságát, a szeretetnek és boldogságnak melegét élesztette.

És mégis a valóban nagy szellemek azok, a kiket mindenki megért, a kiket magunkhoz legközelebbvalónak tartunk, a kikhez bizalommal simul a kicsinyke lélek és bámulva tekint fel a szellemóriás. Mert ők birják az igazságot és mert megvan bennük minden, a mi igazán emberi! Ők, a nagy szellemek, nevezzük őket költőnek vagy bölcsnek, vagy egy nagy eszme martyrjának, közvetítik az érintkezést az Isten és ember közt; ők tartják kezökben az isteni szikrától meggyuladt szövétneket, hogy az embert sanyarú földi életében az eszményiség fölemelő vigasztalásával megismertessék.

Ők azok, kik évezredek óta befolyásolják az emberiséget a haladás ösvényén, az igazság keresésében és a boldogság megszerzésében.

És a Gondviselés minden nemzetnek adott ilyen nagy szellemeket, kik a megpróbáltatás nehéz napjaiban prófétaként szoktak megjelenni. Ilyen költője, bölcse és prófétája volt a magyar nemzetnek báró Eötvös József, kinek emlékét ez órában igazi kegyelettel ünnepeljük.

A magyar nemzet politikai és társadalmi átalakulásának küzdelmes korszakát élte, midőn a tizenkilenczedik század harminczas

* Az Eötvös-Alap közgyülésén, febr. 2-án tartott előadás. *Szerk.*

éveiben megjelenik báró Eötvös József, az alig húsz éves ifjú, a nyilvánosság küzdőterén, hogy kivegye részét a nagy nemzeti munkából, mely azokra várakozott, kik eltelve reménynyel és hazafias lelkesedéssel, a «legnagyobb magyar» mondásának megvalósításán fáradoztak: «Magyarország nem volt, hanem lesz!»

Báró Eötvös megjelenésének és nemes munkálkodásának gondviselésszerű jelentőséget kell tulajdonítanunk. Eszményies, tiszta gondolkodása, hazafias lelkesedése, korán megtisztult erkölcsi világnézlete, valamint mély vallásossága és emberszeretete magasan fölé emelte azon társadalomnak, melynek egyik előkelő vezérévé szegődött, hogy azt a modern értelemben vett reformok segítségével átalakítsa.

A bécsi kongresszus lesujtotta és tétlenségre kárhoztatta a legnemesebb tehetségeket és a reakczió ólomsúlylyal nehezedék az európai társadalomra, melyet alig két évtized előtt még a «szabadság, egyenlőség és testvériség» jelszavai alatt a legnemesebb eszmék lelkesítették.

Eötvös József a bécsi kongresszus napjaiban született. Bölcsője egy nagy történeti jelentőségű kor alkonyán ringott; még érezhető volt a rendkivüli vihar fuvalma, mely a világ leghatalmasabb trónját elseperte és Magyarországot sem hagyta érintetlenül. A gyermek Eötvös József ezen légkörben élte kisded napjait; majd a reakczió lesujtó idejében fejlődött öntudatosságra.

A nagy idők szellemének hatása rendesen átjárja a nemzettest minden pórusát és a miért a nagy elmék szellemi vagy fegyveres harczot vívnak, arról regét alkot a nép és azt játékaiba szövi a gyermek! Ki tagadhatná, hogy ilyen körülmények között a gyermek Eötvös is nem az iskola porával szívta be hazafiúi erős önérzetét és hősies lángoló hazaszeretetét! — De az ő jellemének kialakulására kétségkivül legtöbb hatása volt gyöngédlelkű és magas műveltségű édes anyjának. A ki a nő lényét olyan eszményi felfogással és mély psychologiai belátással rajzolja, mint Eötvös, annak magának is véghetetlen finom érzésű és mélységes szeretettel eltelt lélekkel kellett birnia, és ezt nem örökölhette mástól, mint édes anyjától! A Karthausiban ecsetelt képe a nemes nőiség-

nek, kiről azt mondja, hogy «közelében jobbnak és nemesebbnek érzed magadat, kit az Isten vigasztalásnak és áldásnak teremtett a világ bajai közé» — ez a nő bizonyára az ő anyja volt!

A nő rendeltetését a család boldogításában találja; a hol védelme, támasza a nőnek a szeretet, melynek él, melyért meghal, mely által boldog és mely miatt boldogtalan, melyért mindent tesz és mindent feláldoz! A nőről alkotott felfogásával ellenkezett a nő egyenjogosításának kérdése. «Ha valaha megtörténik — mondja a «Gondolatok»-ban —, hogy a nők a férfiakkal egyenlőknek ismertetnek el, és a nők azon kiváltságoktól megfosztatnak, melyeket azért élveznek, mert őket gyengébbeknek tartjuk, csak aznap kezdődnék elnyomatásuk. — Oh ne panaszkodjatok a nő gyengesége ellen, ne vádoljátok őt miatta, de ne feledkezzetek meg e tulajdonságáról és óvjátok őt az élet viharaitól.»

A társadalom felfogása azóta nagyot változott! A nőt többé nem gyengeségéért támogatja a közfelfogás, hanem azon erkölcsi erőért, melylyel az élet viharaival megküzdeni képes. És habár a társadalom jobb része nem hajlandó feláldozni az eszményi nőiséget, de védelmét csak olyan mértékben nyujtja a nőnek, a menynyiben ez saját erejével is hozzájárul önfentartásához. A mai társadalomnak szüksége van a nő munkájára, és ez fölemelő a nőre, kinek ereje többé nem gyengeségében rejlik, hanem azon ethikai erőben, melylyel az élet könyörtelen küzdelmében eszményi nőiségét megőrizni képes.

Eötvös tanuló évei hazánk legsivárabb korszakában folynak le. A politikai elnyomatás napjaiban az irodalom terére szorult a hazafias tevékenység, reménykedés és bánat. Itt találjuk Eötvös Józsefet is Szalay László oldalán, majd Szemere Pállal, Virág Benedekkel; utoljára a széphalmi bölcs, Kazinczy Ferencz öleli keblére az idealismus fiatal bajnokát, kiben prófétai lelke felismeri a jövendő költőt, bölcset és államférfiút. A politikai és társadalmi viszonyok ziláltsága elégületlenséggel és keserűséggel töltötte el mindazokat, kik Magyarországból modern államot akartak alkotni. Széchenyi István hatalmas szózatával, a Hitellel, fölverte ugyan a tespedésből az ósdiakat, de azok száma, a kik őt megértették és a

kik oldala mellé szegődtek, hogy megvívják a titáni harczot a szabadság és egyenlőség symbolumai alatt, még csekély volt. És a kisszámú nemes bajnok közt ott találjuk Eötvös Józsefet, ki ifjú lelkének egész erejével és rajongásával követi a nagy vezért! És midőn Széchenyi lelkét már-már megtöri a meddő küzdelem és reménytelenség, ott áll mellette Eötvös az ifjúság kifogyhatatlan bizalmával, vérmes reménykedésével, s ha a politikai nyomorúságok elkedvetlenítik, a muzsákhoz menekül; csüggedését, majd megújuló reményeit lelkes szavakba önti, melyekkel nemcsak magát erősíti, hanem a csüggedőket is bátorítja.

Államférfiúi érettségét nem csak tanulmányai és utazásai fejlesztik, hanem eszmékben gazdag lelke és emberszeretettől áthatott nemes szíve késztetik őt a politikai működésre és irodalmi munkásságra. És a mit e téren tett, minden művével, minden alkotásával egyaránt kierdemelte nemzetének örök háláját. A politikai átalakulás nagy tényeihez ő adta az eszméket és ha az intézmények létesítésében kevesebb része volt is, hiszen erre időt sem hagyott végzete, de útjokat egyengette és korát messze túlhaladó eszméinek megvalósításán meg ma is fáradozunk.

Politikai törekvései egy nagy eszmében nyernek kifejezést és ez eszme: a magyar parlamenti kormány eszméje a népképviselet alapján és annak összhangzásba hozatala Ausztria viszonyaival. Mindkettő beteljesedett. Midőn elkövetkezett a nagy idő és az első felelős magyar ministerium megalakult, abban a közoktatási tárczát Eötvös vállalta el. A gondviselés azon helyre állitá őt, hol nemzetének százados mulasztásait kellett helyrehozni. És Eötvös erővel és lelkesedéssel fogott a nehéz munkához. Első teendői közé tartozott Magyarország elhanyagolt közoktatásügyét rendezni. «Elvész a nép, mely tudomány nélkül való.» Ez volt meggyőződése és a népoktatás nagy eszméjének a haza minden politikai és társadalmi tényezőjét igyekezett megnyerni. Hogy czélját nem tudta akkor a maga teljességében megvalósítani, azt az egymást rohamosan követő politikai eseményeknek kell betudnunk.

És midőn a megpróbáltatás nehéz napjai után létrejött a szent frigy a magyar nemzet és magyar király között: Eötvös ott

veszi fel a munka fonalát, a hol azt majdnem húsz esztendő előtt kénytelen volt megszakítani. Második miniszterségének legnagyobb alkotása az 1868-ik évi népoktatási törvény volt. Hatalmas jelzőoszlopa ez a magyar nemzeti kulturának, mely modern, életképes alapokon ezzel a törvénynyel született meg.

De Eötvös nemcsak a tettnek, a fáradhatatlan küzdelmeknek volt bajnoka, hanem még inkább az eszméknek, a nagy és nemes eszméknek volt embere. Költészetének a reflexio és mély érzés az alapeleme, melyek nála csodás módon egyesülnek. A Karthausiban ifjú lelkének szenvedéseit fejezte ki és miután gazdag lelkének egész tárházát belélehellte, ő maga is vigasztalást és megnyugvást talált.

A «Falu jegyzője» és «Magyarország 1514-ben» cz. regényeit az újkori alkotmányosság és a demokratia eszméi sugalmazták.

«A 19-ik század uralkodó eszméiben» mint történész és politikus fejtegeti a szabadság, egyenlőség és nemzetiség eszméit és összhangzásba igyekszik hozni az állam rendezését a keresztény polgárosodás elveivel. Minden nevezetesebb állami és társadalmi kérdést bonczolás alá vesz. Az egyéni szabadság eszméjét melegen és behatóan védelmezi. «Meglehet, úgymond, hogy súlyos szenvedések állanak még előttünk ama nagy harczban, melyben az, a minek jog az alapja és az, a mi csak anyagi erőre támaszkodik, szemben áll egymással; de bizonyára azon ügyé lesz a diadal, mely mellett az emberek minden nemes érzelmei síkra szállnak, mert egy tartós jövőnek épületét csak erkölcsi alapokon és tiszta kezekkel emelhetni föl.»

A «Nővérek» című regényének alapgondolata, hogy a boldogságot nem a társadalom magasabb köreiben kell keresni, hanem az egyszerű, romlatlan, naivabb érzelmű nép között. Foglalkozik ezen regényében a rokonszenvnek ama csodálatos és lélektanilag meg nem okolható tüneményével, melyet néha a véletlen kelt föl és többé soha semmi meg nem szüntetheti; másrészt rajzolja azt az elidegenedést is, mely szintén csekély okokból keletkezhetik és legyőzhetetlenné válik.

Ha nemzeti büszkeséggel mutatunk Eötvösre, mint állam-

férfiúra, filozófusra és költőre, szivünknek ő mégis mint *ember* legnagyobb! Találóan mondja egy nagyszerű dicsőítője, hogy «Eötvösben az ember a költővel és az államférfiúval egységbe olvadt össze! A költészet és politika reá nézve nem volt szinpad, hogy mint a színész levetve a jelmezt, más emberré váljék». Az ő költészetében kifejezett eszmék az ő legbensőbb lényének visszatükröződései és a magánéletben költői és politikai eszméit igyekezett megvalósítani. Mint a legtisztább humanismus apostola megérezte a szenvedő ember rejtett sebeit és a nép szenvedéseinek és nyomorának láttára megindult szive és megirta első reformeszméit, melyek a nép sorsának javítását célozták. A nemzete szebb jövőjén csüngő lelke nem ismert nyugalmat, dolgozott, alkotott, remélt és szenvedett, és minden gondolatával az eszméknek egy kincsét hozta felszinre a lelke mélyéből és azért eszméi mindegyike lelkünk mélyéig hat. Önzetlenség és egyszerűség volt jellemének fővonása.

Sem tehetségével, sem befolyásával nem törekedett földi javak után. Önmagára találók a «Gondolatok» eme szavai:

«A síma útak, melyeken kevés fáradsággal messze juthatunk, s azon javak, melyek után az emberek többsége leginkább vágyódik, legyenek másoké! Nekem — oh mindenható — adj rögös ösvényt, de szép kilátással, mely mindig fölfelé vezet s melyen azon meggyőződéssel haladhatok, hogy eltévedni nem fogok!»

Önzetlen, feddhetetlen, tiszta jellemében «nem fértek erkölcsi tévedések»; és diadalaiban nem önző szenvedélyek arattak sikert. Szivének mérhetetlen szeretetét megosztotta az egész emberiséggel. Ezért volt szerető, gondos családapa, hű és odaadó barát és a szenvedő szerencsétlen embernek támasza és vigasztalója!

Rendithetlenül hitt eszméinek győzedelmében, melyeket örökségképen hagyott nemzetére.

És a mag, melyet elhintett, új és mindig új eszméknek ád életet a magyar nemzetnek és kulturának megerősödésére. Eötvös nevének aigise alatt alakult meg egy negyed század előtt a magyar tanitóság emberbaráti kulturalis egyesülete az «Eötvös-alap egyesület», mely Eötvös eszméinek kultuszát és a magyar tanitóság

solidaritását tüzte feladatának. Ezen eszmének is akadt egy lelkes apostola, a ki nem fáradt bele a sokáig meddő küzdelembe, a kit nem riasztott vissza a hideg közöny, mert hitt a szent ügy győzelmében! És az eszme megvalósult! A tanítók háza áll! Hivatása a magyar tanítók gondjain enyhíteni, fiaikat nevelni és vezérelni a tudomány ösvényén! És ennek a jótékony intézménynek létesítéséhez hozzájárult közoktatásügyünk lelkes vezére is; de a legnemesebb áldozatot ezen alkalommal is az hozta az örök szeretet oltárára, a ki Eötvös nagy nevének és nagy szivének méltó örököse!

Sarkaljon bennünket ez a tény is az észmék kultuszára! És kiknek lehetne ez szentebb feladata, ha nem nekünk, a nemzeti művelődés munkásainak! Valjon az anyagiasság és sivár önzésnek e korában, kik legyenek az istenszeretetnek, a tiszta erkölcsnek és önzetlen emberszeretetnek zászlóvivői, ha nem azok, a kiknek anyagi vágya csak a mindennapi kenyérig terjed és a kik ezért cserébe adják testi és lelki erejüknek legjavát! Ki érthetné meg jobban és ki foganatosíthatná sikeresebben Eötvös eszméit, mint mi, kik a zsenge gyermeki lelkek fogékony talajába hintjük a jövendő boldogság feltételeit: az önzetlenséget, a tiszta erkölcsöt és értelmességet!

És viszont, nekünk is szükségünk van az eszmék erősítő és vigasztaló hatására. Szükségünk van arra az önzetlen, valódi nagy szeretetre, a mely egy paránya a világot alkotó mindenható szeretetnek; a mely az emberiség boldogságának és szenvedésének részesévé tesz bennünket; a melylyel szembe szállunk az élet viharaival és szenvedéseivel, és nem roskadunk össze csapásai alatt, nem félünk vészeitől, mert a szeretet Golgotája a diadalhoz és boldogsághoz vezet.

Ezt a szeretetet meritsük Eötvös élete példájából, eszméiből, ez legyen a mi erőforrásunk hivatásunk teljesítésében!

Budapest. *Lázárné Kasztner Janka.*

PÉTERFY SÁNDOR.

Az Eötvös-emlékünnepek sorozatában a legutóbbin, melyet f. hó 2-án az Akadémia palotájában ültünk, a szokottnál is nagyobb fény övezte körül a magyar népnevelésügy reformátorának, a nemzet nagy tanítójának megdicsőült alakját. Az ünnepi szónok lelkesedetten hirdethette, hogy Eötvös eszméinek diadala újra egy szerencsésen megnyert nagy győzelemmel, a Tanítók Házának megalapításával gyarapodott; s az ünneplő közönségnek élénk emlékezetében volt az is, hogy Eötvös szellemi hagyománya tárházának megőrzését, irodalmi művei összes gyüjteményének kiadói jogát, a magyar tanítók Eötvösről elnevezett országos egyesületének adományozta az apja emlékének hálás kegyelettel hódoló fiú, *Eötvös Loránd* báró.

Azonban Eötvös eszméi eme győzelmének az érdeme nem kis mértékben a mester ama tanítványát illeti, ki Eötvös szellemétől áthatva, megalapította az Eötvös-alap Orsz. Tanítói Segélyegyesületet, s ez: *Péterfy Sándor*, «a magyar tanítók apja».

Most, midőn országszerte hangoztatják az ő nevét, még pedig nemcsak tanítói körökben, hogy maradhatna el az ő nemes czélu küzdelmeinek méltatásától a mi folyóiratunk, melynek ezelőtt 20 évvel szintén ő volt a tervezője s egyik megalapítója; hogy maradhatnék el én, ki ha nem mondhatom is el küzdelmeiről, hogy quorum magna pars fui, hogy bennök csak kis részem is volna, — bár tettem annyit, a mennyit körülményeim engedtek, de a ki, mint 16 éven át vele egy intézetben működő tanártársa, közvetetlen közelből láttam az ő terveit, folytonosan vivott harczait, örömét a legkisebb diadalon, olykor levertségét a közönség közönye miatt elvesztett egy-egy csatája után?

S most, midőn pályáján a nemes-csoói bölcsőtől a Tanítók Házáig eltekintek: önkénytelenül az a kérdés tolúl elémbe: mik voltak azok az erők, melyek őt ily fontos eredmények elérésére segítették s a köztisztelet és becsülés magas polczára emelték?

Péterfy az érzelmi és értelmi fogékonyságnak nem kis mértékét nyerte a Mindenek Adójától talentumúl s e mellett munkabiró testi szervezetet, megnyerő s imponáló külsőt, érczes csengő hangot. És ő e talentumokat, — s ez már az egyén érdeme, — a lehető legjobban használta fel. Érző szívének s éles eszével szerzett ismereteinek hatása alatt oly életelveket választott s oly jellemet teremtett magának, melyekkel már ifjú korában eszményi czélokra törekedett rendületlenül. De mind ennek, jellemének és sikereinek alapját érző szívében keresem, a szeretetnek az ő lelkében fölbuzdúlt nem közönséges mértékében. A szeretet lángja az az izzító erő, mely összes tehetségeit egybeforrasztotta s lelkét, ezt az így összetett erőt, edzette, kitartóvá, hathatóssá tette.

Ebből a nézőpontból kiindúlva, könnyen megtaláljuk az Ariadne-fonalat az ő működésének gazdag kertjében és sokfelé ágazó útain.

Péterfy Sándor Vas megyében Nemes-Csoón született 1841-ben szerény sorsú földműves szüléktől. Anyja gyöngéd, nemes lelkű nő volt s tőle örökölte fia a szívében élő meleg szeretetet. Az elemi iskolát falujokban, az algymnasiumot Kőszegen, az ág. hitv. evang. iskolában végezte. Szülői tovább nem segíthetvén, a 15 éves gyermekifjú maga teremtett magának jövőt. Előbb szülőföldén, majd 1857-ben Nagy-Geresden segédtanítóskodott. E pályára termettséget bizonyítja a következő kis epizódja akkori életének:

A főtanító épen temetni volt s a fiatal Péterfy maga foglalkoztatta a 200-on felül levő gyermeksereget. Föllépésében, tekintetében, hangjában, folyékony lelkes beszédében már ekkor bizonyára megvolt az a varázs, melylyel később is úgy le tudta és le tudja bilincselni népes gyűléseken hallgatói figyelmét... Egyszerre csak benyit az iskolába a főfelügyelő, a tudós *Haubner Máté* evang. superintendens; kellemesen lepi meg a csend, figyelem s az ifjú ember előadó és fegyelmező képessége. Iskola után a nagy

ember meleg kézszorítással üdvözli a kis embert, elismerőleg szól eljárásáról, buzdítja a további önképzésre s másnap megajándékozza Niemayer pædagogiai munkájával. Hogy a kis emberből később országos hatású nagy ember lett, arra őt a gondviselés talán ezzel az elismeréssel és buzdítással jegyezte el.

És az ifjú haladt tovább. Fölébredt tudásvágyát rendszeres tanulással akarja kielégíteni. Pár évi nevelősködés után a soproni evang. tanítóképző intézetbe iratkozik be, melynek akkor a tudós *Pálfy József* volt igazgatója, ki csakhamar fölismerve az eszményi irányú ifjút, szívesen támogatta. Az intézeti könyvtárnak kevés oly szorgalmas látogatója volt az idétt, mint Péterfy, ki gyakran éjfélekig elüldögélt könyvei előtt a könyvtár olvasószobájában. Sopronban letevén a képesítő vizsgálatot, tanítói oklevelet nyert, de egy ideig még megmaradt az anyaintézetben, még pedig mint képzőintézeti segédtanár.

1862-ben a nagykanizsai, 1863-ban a győri evang. gyülekezet hívja meg tanítónak. Itt működik két éven át s ez idő alatt családot is alkot. De ifjú nejét s kis fiát korán elvesztette s többé nem is nősült meg. Némelyek e csapásban a gondviselés intéző kezét vélik látni, mely megfosztá Péterfyt családjától azért, hogy ezentúl zavartalanul élhessen a közügynek; de én nem osztozom e nézetben. Ő úgy volt teremtve, hogy magasra törő lelkesedése szárnyát nem bénították volna meg a családi gondok; sőt azt hiszem, a családi élet melege csak áthatóbbá tette volna erejét a közjó munkálásában. Hisz ő így sem élt családi gondok, bajok nélkül. Anyját késő vénségéig a szerető gyermek gyöngédségével segítette; testvéreit s ezek gyermekeit neveltette, iskoláztatta; leányokat házasított ki, beteg rokonokat ápolt s több ifjan elhalt neveltjét kisérte a temetőbe.

1865-ben a pesti ág. hitv. gyülekezet hivta meg tanítónak a már jó hirnévre szert tett ifjút, s itt működött tizenkét éven át, utóbb mint az elemi iskolák igazgatója. Itt kezdődik szélesebb körű s mégis intensiv hatásának korszaka. Anyagilag jövedelmezőbb állását s a főváros nyujtotta tudományos eszközöket további önképzésére használja fel, s a sikeres és tekintélyes tanító egyszer-

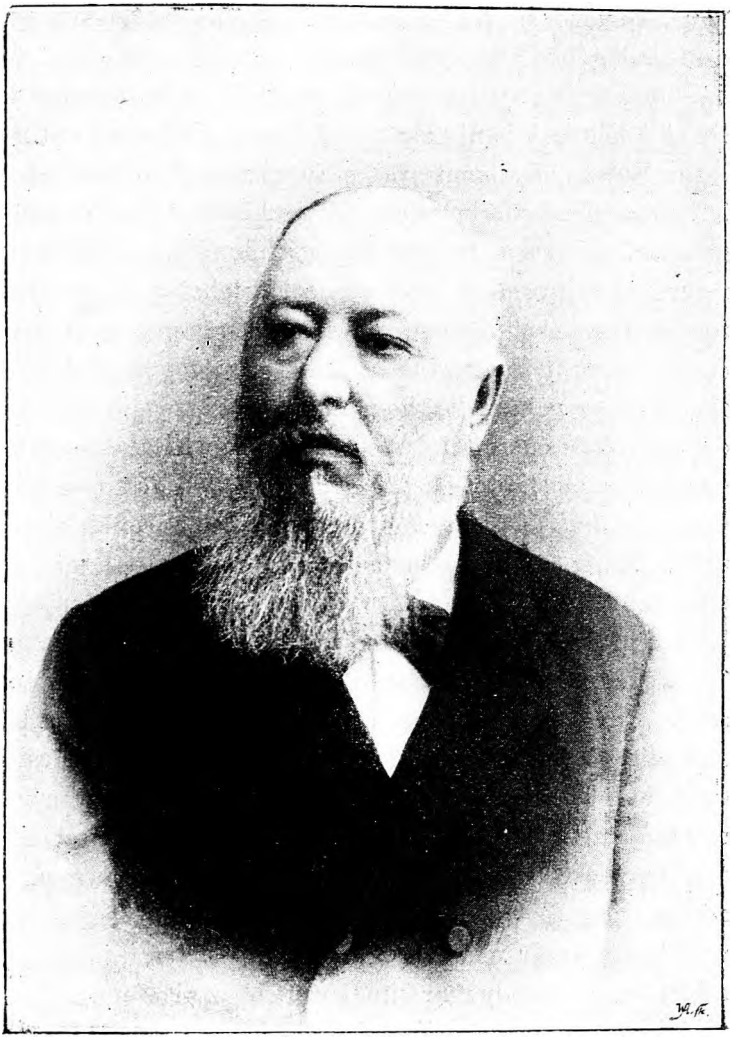

PÉTERFY SÁNDOR.

smind tudós pædagogussá lesz. Ismeri már a nyugot-európai, kivált a német nevelési irodalmat, de ismeri előbbi tapasztalatai folytán a magyar nép életét is s a népisk. oktatást nemzeti alapon, de a művelt nyugot idevágó vivmányainak felhasználásával igyekszik a maga körében tökéletesíteni.

A 60-as évek vége felé nálunk megindult alkotmányos mozgalmak az ő lelkének is új szárnyakat adnak. Lelkében sok rokon vonás van Eötvös idealizmusával, s Eötvösnek ez időben reá gyakorolt hatása félreismerhetetlen. Eötvös kiadta a jelszót, hogy «*a népiskolában minden a tanítótól függ*»: elmondta, hogy népnevelésünk európai színvonalra emelésére sokat tehet a törvényhozás, sokat az egész nemzet közreműködése, «*de az egész nemzet körében épen a néptanítók osztálya az, melytől e nagy nemzeti feladat megoldása függ*»; elmondta, hogy még anyagi szegénységünk sem lenne itt gát, ha «néptanítóinkat egyszerre nagy hivatásuk szelleme szállaná meg, s mostantól kezdve *azon meggyőződéssel dolgoznának, hogy hazájok jövőjén dolgoznak*, mert nincs senki, ki a jövő nemzedék jólétére nagyobb befolyást gyakorolhatna, mint ők.» (Népt. L. 1868. 1.)

E szózat mélyen hatott Péterfy fogékony lelkére. Azon perctől fogva, melyben e fölhivást magáévá tette, el volt határozva életiránya. Ettől fogva a népnevelés eszménye s ez által «a nemzet feldicsőítése» lett az ő kis világának északisark-csillagává. A ki az ő nagy munkásságú életét figyelemmel vizsgálja: most már világosan látja az útat, melyen neki tovább haladnia *kell*. Ifjúi lelkesedése s tettereje sokkal magasabb fokú volt, semhogy megelégedett volna azzal, hogy Eötvös felhivásának csak mint közlegény tegyen eleget; Péterfy vezér akart lenni s mint vezér tenni jót a tanítók táborában. S erre csakhamar kinálkozott is az alkalom.

Népiskolai oktatásunk renaissance-kora 1868-tól kezdődik. Ekkor kezd elemi iskoláink «more patrio» eljárása a tanítás művészete felé hajólni a helyesebb módszer és a szemléltető eszközök alkalmazása által. E reformeszmék elterjesztésében alighanem legnagyobb érdeme van a *Népnevelők Pesti* (ma: Budapesti) *Egyesületének*, mely a népoktatási törvényt csak néhány hónappal megelő-

zőleg keletkezett, valószinüleg Eötvös báró ösztönzésére, ki az egyesületektől minden téren sokat várt.

Ebben a tevékeny egyesületben nyilt meg a tér Péterfynek, országos hatása kifejtésére. A ki kezébe veszi ez egyesületnek Lakits Vendeltől 1893-ban megírt történetét, a «Huszonöt Esztendő»-t, világosan látja, hogy ott majdnem kezdettől fogva Péterfy volt a mozgató, az irányító, lelkesítő és a vezérlő szellem. Eötvös lelke hatott itt ő általa. Reformeszméktől áthatott lelkes felszólalásaival s kitartó munkásságával csakhamar feltünik, s az egyesület 1869-ben jegyzőjévé, 1872. és 1873-ban alelnökévé, ugyanezen években közlönyének, a Népnevelők Lapjának szerkesztőjévé, 1875—8-ban elnökévé s 1879-ben tiszteletbeli tagjává választotta, (1874-gyel nem áll be hézag, mert ez évben a II. egyetemes tanítógyülésnek, melyről alább lesz szó, roppant munkával járó titkári teendőit végzi.) S ez állások betöltésénél ő nem a czímet, hanem a munkát kereste. Tudományos felolvasásokat tart korszerű pæd. kérdésekről, próbatanításokat mutat be, új könyveket ismertet, ügyrendeket készít a czélból, hogy az egyesület minden tagját bevonja a munkába s ez által önképzésre sarkalja; dolgozik és dolgoztat; indítványokat tesz, hogy munkaanyagot adjon s az eszméket tisztázó vitákat ébreszszen. Az egyesület vitatárgyait és megállapodásait országszerte széthordja a sajtó, kivált az egyesület szaklapja; ezekből a vidéki egyesületek tájékozást és irányt nyernek munkálkodásukhoz. Ime elérte már vágyát, hogy ébresztő szavával országosan hasson.

De országos hatása teljes erejében az *egyetemes tanítói gyűléseken* s az *Eötvös-alap* létrehozásával érvényesül. Az egyetemes tanítói gyüléseknek hazánk tanítóvilágára gyakorolt áldásos hatása nem szorúl bizonyítgatásra. A tanítóknak e gyülésekre az ország fővárosában összesereglett ezrei pályájok iránt lelkesedést, nemzeti buzgalmat, a tanítói állás fontos voltának és a hazai összes tanítók egybetartozásának fölemelő érzetét, a tanítás javítására czélzó egy-egy új, helyes eljárás ismeretét s önképzési kedvet vittek innen szét Kárpátoktól Adriáig és terjesztettek a maguk körében. A Népnev. Budapesti Egyesületétől előkészített emez egyetemes

gyűlések időnként felvillanyozták a vidéki tanító-egyesületek működését s kivált a gyűléseket megelőző időben élénken tárgyalták az egyetemes gyűlések állandó bizottságától hozzájok előleges tanácskozás czéljából megküldött időszerű iskolaügyi tételeket. A ki egyetemes tanítói gyűléseink történetét végig lapozza, látni fogja, hogy e gyűléseknek, az 1874-ben tartott másodikától, bezárólag egész az 1890. évben tartott negyedikéig Péterfy volt, néhány lelkes barátjával, előkészítője, éltető lelke és vezérlő szelleme. Ő tervezte a megvitatandó tételeket, ő szerezte be a gyűlések tartására szükséges pénzsegélyt, kérvényt intézve hatóságokhoz és egyes pártfogókhoz. Míg mi az iskolai év végeztével siettünk üdülés végett elmenekülni a fővárosból, ő terhes munkában izzadt itt, pihenést nem ismerve. Az 1874-i és 1878-i gyűlésnek alelnöke s a millenniuminak elnöke is volt.

Eötvös 1867-ben, midőn a népnevelési egyesületeket indítványozta, azt mondta, hogy a népnevelés «oly feladat, melynek megoldására az állam minden hatalma elégtelen; oly feladat ez, melyet a nép csak maga oldhat meg.» A népnevelési egyesületekből nem lett semmi: Eötvös idealis terve, hogy a társadalom támogassa az államot a nevelés ügyében, hajótörést szenvedett a magyar társadalom fejletlenségén s a felekezeteknek az államhatalom iránti féltékenykedésén. Eötvös kora halála után Péterfy az ő nagy mesterének tervéből legalább egy-két részt megvalósított: az államnak a népnevelés ügyében a tanítói egyesületek által társadalmi uton való támogatását.

De ennél többet is tett. Az egyetemes gyűlések hatása nem folytonos. Ő állandó kapcsot akart létesíteni a hazai különböző jellegű iskolák összes néptanítói közt, mely kapocs míg egyrészt az összetartozás érzése által erkölcsileg hat, másrészt a tanítói állást jótékonyság gyakorlása s önsegély nyujtása által anyagilag is emeli. Eötvöstől elhintett mag ez is, mely a Péterfy emberszerető szívében életre kelve, s onnan kiültetve, a tanítói társadalomnak még kissé sivár talajában is ma már terebélyes fává növekedett. Igen, mert Pál- és Apollósként Péterfy Sándor ápolta és öntözte. 1875-ben vetette meg 200 frt adományával az intézmény alapját,

melyet mestere nevéről *Eötvös-alapnak* nevezett s melynek vagyona ma már meghaladja a 200,000 koronát, s időközben mintegy 174,000 koronát osztott ki nyugdíjban nem részesülhető öreg tanítók, gyámol nélküli tanítóözvegyek segélyezésére s tanítók gyermekeinek ösztöndíjul.

Ez intézményt 1890-ben kibővítette azzal, hogy vidéki tanítók oly gyermekei számára, kik a fővárosban egyetemi, vagy egyéb felső tanfolyamot hallgatnak, internatust tervezett, a most már felséges királyunkról elnevezett, közoktatásügyünk bölcs vezérétől, Wlassics minisztertől országos segélylyel hathatósan támogatott *Tanítók Házát*, mely a múlt év nov. 19-én, egyelőre 54 tanulóval, meg is nyilt. De mily hosszú volt az út odáig, míg a kilincsre rátehette kezét! Az Eötvös-alap «gyüjtő és kezelőbizottságával», mint elnök, hány gyülést tartott; hány gyüjtőivet, felszólítást és kérelmet megfogalmazott, küldöttség élén és egyedül hányszor bekopogtatott hatóságokhoz és egyesekhez; hány éjszakát töltött Széchenyiként álmatlanul, hány szünidőt élt át kemény munkában a szükség szerint új meg új alapszabályokat tervezve s a gyűlésnek előterjesztés végett tanulmányozva a segítségért száz számra beérkező kérvényeket; hányszor hiúsultak meg idealis lelkének merész tervei a közönyösség és szűkkeblűség miatt, s hányszor vette kezébe újra meg újra, csüggedetlenül, a már-már elejtettnek látszó fonalat! Csak közelebbi barátai és munkájában hű társai: *Lakits Vendel*, a nemrég elhunyt derék *Luttenberger Ágost*, boldogult *Örley János*; *György Aladár*, *dr. Gőőz József* stb., tudták volna és tudnák megmondani, mily sisyphusi munkát végzett Péterfy a magyar tanítóságért!

De még ez sem minden... A múlt XIX. század 90-es éveiben, mikor még csak vajúdott a Tanítók Házának ügye, ő már tényleg részeltette a budapesti egyetemekre és szakiskolákba járó tanítógyermekeket az internatus áldásában, úgy, a hogy lehetett. Lakást nem adhatott ugyan nekik, de élelmezésükről s a rájok való fölügyeletről már gondoskodott. Elment a budapesti vendéglősökhöz s emberszerető nemes szívével s szavával megnyerte őket ügyének. A múlt évben (s a jelenben is) már 100 ifjú kapott ingyen

déli étkezést e derék vendéglősöktől. De csak azok, kik időnként bemutatták szorgalmat tanúsító indexüket Péterfynek, ki sohasem szünt meg őket atyai buzdítással, meleg szerető szívvel fogadni.

Péterfyről, a tanítók barátjáról s mint mostanában hangoztatják: apjáról beszélve, elfelejtkeztünk Péterfyről a tanítóról s a pædagogiai íróról. Pedig, hogy képünk teljes legyen, ezeket a vonásokat sem lehet elmellőznünk.

1877 őszén megvált a pesti evang. elemi iskolában viselt igazgatói állásától s tehetségének és képzettségének megfelelően felsőbbfokú intézetben nyert tanári alkalmazást. A budapesti Andrássy-uti áll. elemi és polg. isk. tanítónőképzőt ez évben látta el a közoktatásügyi kormány (az előbb jórészt ideiglenes helyett) állandó tanári testülettel s *Zirzen Janka* igazgató ajánlatára a miniszter a pædagogiai kathedrára Péterfyt nevezte ki, a kinek mintaszerüleg vezetett elemi iskolájába az előző években már nem egyszer ellátogattak volt hospitálni az említett képző növendékei. Péterfy a gyermeki léleknek hosszas megfigyelésen alapuló ismeretein s mintaszerű tanítói eljáráson kívül mélyreható elméleti készültséget, lélektani és pædagogiai alapos tanultságot vitt magával ez állásra, s ezenfelül még egy tulajdonságot, melyet nem szoktak feltüntetni a minősítő táblázatokon: eszményi lelkesedést a nemzeti nevelés ügyéért. Reformatori lelke ez állásában sem elégszik meg azzal, hogy *csak* saját iskolája köreben hasson: emelkedett szelleme magasabb czélokra is függeszti tekintetét, a *nemzeti nőnevelés* összességére. Leánynevelésünk egész rendszerébe új tartalmat kiván önteni, midőn kimondja, hogy «leányiskoláinknak a nemzeti művelődés nagy jelentőségű tényezőivé kell emelkedniök» (N. Nőnev. 1880. évf.) s tanártársaival e czél szolgálatára alapítja folyóiratunkat, a Nemzeti Nőnevelést. Majd külföldi útat tesz (ez idő szerint a másodikat) egyik iskolai nagy szünet alatt s a németországi leánynevelésügyet teszi vizsgálódása tárgyává. Majd a hazai nőnevelés, majd a tanítóképzés történetét kutatja s a kiderített részleteket közzé teszi; majd a nemzeti szellem ébresztésére iskolai ünnepeket sürget, majd a testi nevelés reformját s egészségtan tanítását a leányiskolákban; majd azt fejti ki, hogy leányiskoláink-

ban első sorban tanítónőknek kell működniök s a férjes tanítónők csak hasznára válhatnak a leánynevelésnek (L. a N. Nőnev. I—XVI. évf.).

S a leánynevelés reformját lelkében érlelő író. Saját iskolájában is a legbuzgóbb és sikerrel működő tanár. Elméleti előadásain a tárgy bölcseleti komolyságát kedélyes hangulatával teszi vonzóvá tanítványai előtt; a tanítási gyakorlatok rendszerének kidolgozásával töretlen útakon jár s ma is kitünően beváló eljárást honosít meg; új utat tör annak keresztülvitelével is, hogy a szemléltető tanításmód hogyan alkalmazandó a polgári és felsőbb leányiskola minden egyes tárgyának tanításában.

Fentebb kifejtett tanítói erényeit vette tekintetbe a Magyarorsz. Központi Frőbelnőegyesület, midőn őt 1880-ban óvónőképzőjében az igazgatói tiszt elfogadására kérte föl. És Péterfy ez aránylag kevesebb munkával járó állást, főállomása mellett, annyival inkább elfogadta, mert ott alkalma nyilt neki ezen eredetileg német nyelvű egyesületet és iskolát teljesen megmagyarosítani. 1894 őszéig működött itt s 1892-ben itt vezette azt a tanfolyamot is, melyet Csáky gr. miniszter a felállítandó állami ovónő-képzők tanárainak és tanítónőinek a képzésére szervezett. 1885-óta az állami rajztanárképzőben (Mintarajziskola) is tanít, mint rendkívüli tanár, előadván a tanítás módszerét a rajztanárjelölteknek.

Az Orsz. Közoktatási Tanácsnak 1872-től fogva munkás tagja; egyik megalapítója s 1889—1898-ig fáradhatlan buzgalmú elnöke, majd tiszteletbeli elnöke a Tanítóképző tanárok Orsz. Egyesületének.

Ennyi munkát végezve, nem csoda, hogy 1895 őszén, midőn tanítói és tanári működésével egy hiján a 40 évet betöltötte, nyugdíjaztatását kérte a közoktatásügyi kormánytól. De ezzel nem megszüntetni csupán szükebb körre vonni akarta, gyengülő erejéhez képest, közhasznú munkásságát, csak azért, hogy annál intensivebb tevékenységet fejthessen ki azon czélért, mely lelkével összeforrt: az Eötvös-alap és Tanítók Háza ügyéért. A kétféle képzőintézet közül az egyiknek, a terhesebb munkával járónak a tanárságáról leköszönt ugyan, de nem akart megválni a fontos nemzeti

célokat szolgáló kisdedóvónő-képzés ügyétől, s midőn 1895. őszén az Orsz. Kisdedvédő Egyesület a maga óvónőképző-intézetének az igazgatóságával kínálta meg, ez állást elfogadta s abban ma is buzgón működik.

Irodalmi munkásságát részben már föntebb is érintettem. Mindjárt a fővárosban letelepedése után szorgalmasan dolgozott a Protestáns Egyh. és Isk. Lapba, majd a Népnevelők és Néptanítók Lapjába, a Magyar Tanügybe és a Vasárnapi Ujságba; 1880—1881-ben Sebestyén Gyulával társszerkesztője volt a Nemzeti Nőnevelésnek s a legutóbbi időig szorgalmas munkása. Az elemi iskolai magyar nyelvi oktatás gyakorlatibbá tételére Vajdafy Gusztávval jeles Nyelvtani példatárt adott ki s a budapesti népoktatási Kör megbizásából a felnőttek oktatására olvasókönyvet szerkesztett; 1881—82-ben néhány kartársa társaságában a tanító- és tanítónőképző intézetek számára két kötetes magyar olvasókönyvet 1887/8-ban szintén társaságban a népiskolák I—VI. osztálya számára szemléltető képekkel illusztrált olvasó könyveket készített; részt vett az 1878—1881-ig megjelenő Eötvös-naptárak s azon népszerű füzetek szerkesztésében, melyeket [«Deák F. emléke», «Eötvös emlékezete», Királyi ünnepek emléke» (1879), «Nagyjaink emlékezete» (1898), «Az 1848. évi törvényekről» (1898)] az Eötvös-alap javára s részben a nép, de kivált a tanítóság számára adott ki, hogy a tőle sürgetett iskolai ünnepek rendezéséhez anyagot szolgáltasson.

De irodalmi működésének legfontosabb eredménye az a két kötetes munka, melyben a «*Magyar elemi népoktatás*» történetét a millenniumra nagy szorgalommal kidolgozta. Reméljük, hogy még egyebek között megirja mémoire-jait, melyek a magyar népiskolaügy renaissance korának mozgalmaihoz a legbecsesebb források lennének.

A milleniumkor két, méltán megérdemlett, igazán ritka kitüntetésben részesült. Királyunk ő felsége a kir. tanácsosi czimet adományozta neki, a népoktatás emberének; a magyar tanítóság meg a Tanítók Házában elhelyezendő arczképét festtette meg *Biczó Gézával* s ennek leleplezésekor az Egyetemes Tanügyi Kongresz-

szus alkalmával, a kiállítási ünnepségek zsufolásig megtelt csarnokában nagyszabású ünnepet rendezett tiszteletére. De talán ennél is bensőbb s lélekemelőbb volt az a *Péterfy-ünnep*, melyet a múlt évi deczember hó 28-án az Akadémia kistermében ültünk az Eötvös-alap közgyűlése után; igen, mert hangulatunk nyugodtabb volt s a vezért egy győzelmes nagy hadjárata után üdvözölhettük.

Igy lett az egyszerű falusi tanítóból országos hatású nagy ember. Elért sikereinek titkához emberszerető nagy szíve, törhetetlen akaratereje adja meg a kulcsot, és még egy: tapintata, melylyel embereit, munkáiban segítő társait meg tudja válogatni, kikbe aztán egyéniségének hatásával belé szuggerálja a maga akaratát. Az ő hetenként egyszer összegyülekező kis asztaltársaságában: a «*szombatosok*» körében vannak az ő vezérkari tisztjei, kiket ott sohasem szünik meg lelkesíteni, új meg új munkaprogrammal, részlettervekkel ellátni; a közönyösebb kor szülte ifjúságot lángra gyujtani s belőlök magának követőket, utódokat nevelni. Péterfyt az ő expansiv, széles körre terjedő szelleme minden körülmény közt vezérré prædestinalta s ha a harczias századokban él, bizonyára hadvezérré kell vala lennie.

De vezér ő így is, s lelkünk hő vágya, hogy fiatalos lelkesedésével legyen még sokáig a mi tisztes ősz vezérünk s nyerjen még nem egy győzelmte kulturánk ügyének! Élvezze még sokáig erőben, egészségben a kötelességek hiv betöltéséből eredő lelki megnyugvás boldogságát, örüljön még sokáig a jók szeretetének és tiszteletének, mely őt körülveszi s a hálának, melyet a magyar tanítóság érez iránta! De tudom, hogy ő akkor lesz igazán boldog, ha e hála nem marad sem puszta szó, sem puszta érzés, hanem tettekben nyilvánul; ha minden magyar tanító nemcsak ajkán hordja, hanem saját munkakörében és tehetségéhez képest tettre váltja fel azt a fogadást, melyet a múlt deczemberi Péterfy-ünnepen oly röviden, oly szépen mondott az üdvözlő szónokok egyike: «*Mester, követünk!*»

Budapesten. *Komáromy Lajos.*

CARLYLE A TANÍTÁSRÓL.

«Monda nékik Jézus: Soha nem olvastátok-é az Irásokban: «*A mely követ az építők megvetettek, az lett a szegeletnek a feje*». Az Urtól lett az, és csodálatos dolog ez előttünk? Máté ev. XXI. 42.

I. Carlyle.

Hogy mennyire igaza volt a chelseai bölcsnek, a mikor azt mondta: *minden tettünk, minden szavunk halhatatlan vetőmag, a mi az örökkévalóság termő földjére hull, hogy ott mindegyre megujuló végetlen életet éljen,* azt jól mutatja az ő maga példája is. Húsz éve már, hogy meghalt s művei, a melyekben gondolatait letette, hódító hadjáratukat folytatják, csak úgy, mint az ő életében a sötétség és rosszaság ellen küzdve.

Mi hozzánk például épen most értek el. Tavaly Gaal Jenőnek Carlyle és Széchényiről tartott értekezése jóformán először hivta fel a magyar közönség figyelmét Carlylera, a bölcselkedőre. (Mint történetiró már régóta ismerős volt, *Franczia-ország forradalmá*nak magyar fordítása révén.) S a magyar tud. Akadémia könyvkiadó vállalatában a most kezdődő folyamra kiszemelt könyvek között van Carlyle értekezéseinek magyar fordítása.

Ha ez a fordítás meg fog birkózni azokkal a nehézségekkel, a melyek Carlyle rendkivül sajátságos nyelvezetéből és irályából származnak: valószinű, hogy a magyar társadalom gondolatirányának alakulásában maradandó nyomot fog hagyni. Mert a Carlyle eszméi még újak mi nálunk, bár azoknak szükségét már sokan érzik. S remélhető, hogy megfogamzásukhoz a kellő talaj nem hiányzik.

Vajjon nem hiányzik-é? Mi magunk, előszeretettel hirdetve

keleti fajból való származásunkat, — s sok rokonszenvvel tekintve Francziaországra, a franczia műveltségre, — sok elnézéssel még annak kinövéseire is, azt hiszszük, hogy a franczia, vagy helyesebben kifejezve a párisi gondolkozásmód az, a mivel legközelebbi rokonságban állunk. Pedig ennek a latin fajok élén álló nemzetnek sem erényei, sem hibái nem közösek velünk. Nézzük meg a legmagyarabb magyart, az alföld tisztavérű magyarját: az inkább merev, semmint szeretetreméltó, komoly, és nem könnyelmű, erős akaratú, nem ingadozó, — higgadt, nem lobbanékony. És a többi vidékek s különösen a főváros lakosságában annyi a magyar jelleg, a mi közös vele. A miben eltérő, az idegen vonás.

Bizonyos, hogy a germánnal sem azonosak a magyar jellemvonásai. Az angol-szásztól főként a modorunk teljesen elválaszt. Ők nekünk hidegeknek tünnek fel, mi az ő megítélésük szerint áradozók vagyunk. Bárha épen a magyar parasztnak hideg a modora (persze, a ki a népszínművekből ismeri őket, nem így tudja) és egyik főjellemvonása, hogy bajt és jószerencsét szótlan egykedvűséggel fogad.

Ha *Taine* angol irodalomtörténetében olvassuk azt, a mit épen Carlyleről ír, akkor látjuk, hogy gondolkozásmódunknál fogva mennyivel könnyebben tudjuk megérteni az angolt, mint a francziát. Taine bizonyos megdöbbenéssel szemléli Carlylet, ezt az «ősgermán bivalyt», a kiben nincs semmi klassiczizmus. A ki nem mondatai szépségével, de azok vakmerő igazságával akar hatni. A ki a bölcsészet érdemét nem abban keresi, hogy az jól hangozzék a szalonokban, hanem abban, hogy beváljék az életben. A mikor Taine csodálkozását olvassuk, nem vele együtt, de inkább rajta csodálkozunk. Mert a mi igazi eredményt elért nagy embereink szintén nem a klasszikus iskolából valók. És épen a legnagyobb reformátorunk Széchényi, a ki igen sok vezető eszmét Angliából hozott, tudtunkon, — sőt bizonyos fokig saját tudtán kivül, Carlyle hatása alatt állott. Abban az időben, a mikor Széchényi Angliában járt, ott Carlyle befolyása már igen jelentékeny volt.

Nagyon érthető az a csodálkozás, a mivel Taine Carlylera

néz. Egy egyszerű kőműves fia, a ki nem tud egy pályán sem boldogulni — papnak szánják, de az nem akar lenni, ügyvédi pályára gondol, de csakhamar belátja, hogy az ép úgy «nem neki való, mint a papi» s mint egy kis iskola tanára kénytelen meghúzódni, — neki indul meghóditani a világot.

Milyen különös módon indul neki. Nem hajlik meg kora egyetlen előitélete előtt sem. Nem próbál engedékenységgel barátokat keresni. Merészen, kiméletlenül hirdeti a közfelfogással és különösen a társadalmi életben sérthetlennek tartott renddel összeütköző igazságokat. A tekintélyből gúnyt űz, hibát talál azokban, a kiknek mindig igazuk szokott lenni, megvédi azokat, a kiket mindenki elitél.

Ő nem ad semmit arra a tudományra, a mely «szavakból, a logika vakolatával összeragasztott szavakból épiti czifra légvárait, a melyekben a *tudás* sohasem fog lakni». Semmire sem becsüli azt a tudóst, «a ki, mint az Ezeregyéj meséiben a doktor feje, szív nélkül él». Úgy tartja, hogy «az igazi bölcs a magasan állókat le tudja szállítani, az alacsony sorban lévőket magához képes emelni, — mindenkiben magához hasonló testvért látva».

Az emberiség összetartozósága, a világegyetem egysége képezi Carlyle bölcselkedésének alapeszméjét. Ezt és az idő és tér végetlenségét senki sem fejezte ki megkapóbban, mint ő. «Semmi sem válhat le a természet egységéből. Mind, örökké együtt működik. Még a lehulló falevél is. Az élő természet feneketlen, part nélküli tengerében örökké tartó átalakulásokban él tovább. A lehulló hervadt falevél nem holt és nem is vész el. Benne és körülötte erők működnek, — bár most másként, mint előbb. Ezek nélkül még elrothadni sem tudna. Ne vesd meg a rongyot, — abból papir készül. És a trágyából a földben buza lesz. Tulajdonképen nincsen alávaló és jelentéktelen dolog. Mind csak ablak, a min át a bölcs a végtelenségbe tekinthet».

Az ember életczélját Carlyle a munkában találta meg. E szerint itélt meg mindenkit. Azt az uralkodót, a ki nem országa javára szentelte életét, épen úgy nem kimélte, mint azt a papot, a kinek «a nyelve csak arra való, hogy a tányérokat nyalja», — azt a kor-

mányférfit, a ki nem kormányoz, azt a munkást, a ki munkátlanul akar megélni.

Szép, kedves, eszes feleségével sokszor még a mindennapi kenyérben is szükölködve, elveiből hajszálnyit sem engedve, ostromolta a körülötte lévő ellenséges világot. Eleinte magára hagyatva. Azután az őket megértők szük, majd mindegyre táguló körében. Egészségét a munka tönkre tette, de azért megérte azt, hogy kora meghódolt előtte. Valóságos uralkodója lett az angol nyelven beszélők szellemi világának, a kinek minden szavát áhitattal lesték.

Nem kisebb diadal ez Napoleon hódításainál. S a birodalma becsesebb.

Ő tisztában volt ezzel. «Soha, mióta az Áron vesszeje kiment a használatból, — írja — nem volt még egy más olyan csodatévő eszköz, mint a toll. A legnagyobb csodákat ez vitte véghez.»

II. Sartor Resartus.

Carlylenak az a könyve, a mely ezt a különös czimet viseli, tartalmánál fogva, de történeténél fogva is a világirodalom híres könyvei között a legkülönösebbeknek az egyike.

Abban az időben, a mikor Carlyle ezt a művét megírta, még igen szegény és csaknem egészen ismeretlen nevű kezdő volt. Naplójába ezt jegyezte be: «Irtam egy különös valamit a ruhákról. Nem tudom, mi lesz vele. Tudnék belőle egy könyvet csinálni, ha módom volna rá». A következő évben valahogy mégis csak elkészült a könyv s a feleségnek nagyon megnyerte a tetszését. «Édesem, ez zseniális munka» — mondta reá.

Carlyle, az útiköltségre kölcsönvéve 50 font sterlinget, Craigenputtockból, a hol ez időben tengődött, 1831. aug. 7-én Londonba ment, a könyvnek kiadót keresni. De ilyen nem akadt.

Csak három év mulva sikerült valahogy elérni azt, hogy a *Fraser's Magazine* czimű szemle részletekben közölje. A Fraser's Magazine kiadója nem, vagy igen szűken fizetett Carlylenak a munkájáért, de azért így is volt oka megbánni, hogy helyet adott

neki. Csak úgy özönlöttek az előfizetők levelei, tiltakozva az ellen, hogy az előkelő folyóirat ilyen silányságot közöl s sokan kijelentették, hogy arra az időre beszüntetik az előfizetést.

Ez után arra, hogy a Sartor Resartus könyv alakjában megjelenjen, semmiféle kilátás sem volt.

Carlyle tovább küzdött az ellenségévé szegődött sorssal. Szegénységben, nagy nélkülözések között megírta a *Franczia forradalom történetét*. Hogy igazán legyen oka panaszkodni, a balsors valósággal üldözte, nem is elégedve meg annyival, mi más szegény embert érni szokott.

A mikor a Franczia forradalom történetével elkészült, az első kötet kéziratát egy gondatlan cseléd megsemmisítette. Hónapokra terjedő fárasztó munkával kellett újra megírnia.

A *Sartor Resartus* pihent, — a feltámadásra való minden remény nélkül. Carlyle felesége azt mondta egyszer erre a könyvre, hogy azt «csak asszonyok és bolondok érthetik és méltányolhatják igazán».

De azért nem asszony, és épen nem bolond: Amerika egyik legnagyobb írója, *Emmerson* volt, a ki 1835-ben a *Sartor Resartust* felfedezte. Az ő tanácsára Észak-Amerikában egy bostoni kiadó, *Emmerson* igen meleg hangú előszavával, könyv alakban bocsátotta közre. Két év mulva megjelent a második bostoni kiadás. 1838-ban az első angolországi. Ezt azután követte az angol és amerikai kiadásoknak vég nélkül való sora. E közben Carlyle elérte küzdése fényes győzelmét. *A chelseai bölcs* háza — a mit Carlyle halála után is úgy tartanak fenn, mint a mikor még ő ott élt s jelenleg is London nevezetes látnivalóinak egyike — valóságos búcsújáró helylyé lett s büszkének érezte magát az, a ki oda bejuthatott.

Idegen nyelvre lefordítva a *Sartor Resartus* tudtommal nem jelent meg. Valószínű, hogy nem is fog. Ezt a könyvet lehetetlen volna lefordítani. Szerkezete nem tűri, hogy az összetartó szögek közül csak egyet is meglazítsanak. Alaktalan romhalmazzá esne össze az egész.

Carlyle gondolatai kifejezésére sajátságos módokat szivesen

választott, — de sehol sem ment e tekintetben olyan messze, mint a *Sartor Resartus*ban. Már maga a könyv egész terve a legsajátságosabb valami. Úgy indul meg, mint egy könyvismertetés: *Teufelsdrökh Diogenes* német tudósnak, a ki *Weissnichtwo* egyetemén az Allerley-Wissenschaften tanszékét tölti be, (de előadásokat nem tart), a ruházat philosophiájáról írt könyvének ismertetése. Azután átcsap Teufelsdrökh élettörténete leírásába, s végül az ő bölcsészeti rendszere czímén szól a társadalom-philosophia kérdéseiről. Iránya e közben a legnevettetőbb tréfálkozástól, a legmaróbb gúnyon át, a legmagasabb *pathos*ig emelkedik.

Sartor Resartust, a ruházat philosophiáját Teufelsdrökh azért írta meg, hogy pótolja elődei mulasztását, a kik a bölcsészet minden ágáról irtak és épen a legfontosabbat hagyták el. Mert nyilván ez a legfontosabb, a mikor az egész emberi társadalom a ruhán alapul. A jó ruhájúak és a rongyosak két külön emberfaj, a melyek nem is értik az egymás nyelvét. Teufelsdrökh megírta a ruha történetét, a miben megczáfolja azt a téves felfogást, hogy a ruha főfeladata az volna, hogy a testünket fedje és védje. Nem. Az leginkább arra való, hogy különbséget tegyen az emberek között. Így jelentkezik első alakjában a vadembernél, a ki meztelen, de fejdíszt visel. Szól azokról a ruhákról, a melyek gazdáiknak helyet szereztek a történelemben: pl. a Sir Walter Raleigh bársony köpenyéről, a mit Erzsébet királynő lábai elé a sárba terített stb.

Az emberek leszólják az előítéleteket, de azért azoknak tökéletes rabjai — mondja Teufelsdrökh. Kinek jutna eszébe arra csak gondolni is, hogy a fejedelem aranyos palástjában és a paraszt daróczruhájában egyforma meztelen ember van?

A királyoknak — Teufelsdrökh szerint — ugyanolyan zsigereik vannak, mint más embernek. A szellemi működésük sem más: nagy szükségek, nagy vágyak és kevés tehetség. «Tizet teszek egy ellen, — mondja — hogy az a fuvaros, a kinek az egyensúly törvényeiről valami fogalma van, ért a lovakhoz, ökrökhöz, tud kereket vasalni stb., — kettőjük között az okosabbik. Mi teszi a különbséget közöttük? A ruha.»

A bölcseség ott kezdődik, a mikor a ruhák előttünk átlátszók lesznek, s meglátjuk bennük az embert.

Az embert a szükség szorongatja, de azért az ember mégis szabad. Módunkban van akarni, küzdeni. A bennünk lakozó Isten azt mondja: *dolgozz, tégy jót.* Ez a parancs hatalmasabb, mint a testünket alkotó sár szava: *egyél, törekedj jól lakni.*

A közjóra törekvő munka, az hivatott arra, hogy megmentse úgy az egyes embert, mint a társadalmat.

«Társadalom — így kiált fel Carlyle — hát lehet-é társadalomnak nevezni azt a valamit, a miben a társadalmi eszmének még csak nyoma sincs meg. Még csak az a gondolat sem, hogy a haza mindnyájunké. Az egész olyan, mint a hajléktalanok telezsufolt tanyája. Mindenkinek csak azon jár az esze, hogy társaira való tekintet nélkül, magának mit kaparíthat össze. A mit így összeszerzett, az az ő «*tulajdona*», — és azt, hogy késsel nem, csak ravaszsággal szabad az egymás torkának menni, «*közbéké*»-nek hívják. A hol a barátság, az egymás szeretete érthetetlen fogalom. A hol a pap nyelve csak a tányérnyalásra jó; a vezető és uralkodó osztály nem vezet és nem uralkodik, ezt hirdetve: *Laisser faire.*»

«A szegények éhség és túlfeszített munka miatt, a gazdagok még nyomorultabb módon: munkátlanságban, csömörlésben pusztulnak el. A legmagasabban állókat az alacsonyabb helyzetűek nem tisztelik, legfeljebb ha úgy, mint a pinczér a vendéget, borravalóért. Hajdan tisztelt symbolumokból üres czifraság lett: az egyháznak nincs szava, annyira agyonhizott és a gutaütés környékezi, s az állam csak arra való, hogy adót szedjen.»

«Éj van — mondja Teufelsdrökh utolsó mondatában — és még messze van a reggel . . .»

III. Paedagogia.

A *Sartor Resartus* második könyvének harmadik fejezete ezt a czímet viseli: *Paedagogy.* Carlyle egyébütt is — vegyes tárgyú tanulmányaiban s történeti munkáiban is — érinti a neve-

lésügy kérdéseit, de itt összefüggőbben foglalkozik velök. A könyv sajátszerű irályának megfelelően csak egy csomó odavetett mondatot találunk, — de azokban a gondolkodás számára igen sok anyagot.

Carlyle tőlünk várja meg, hogy ezt az anyagot feldolgozzuk. Ő nem akar helyettünk gondolkozni. Még azt is alig érezzük, hogy a gondolatainkat ő vezeti. Úgy gondoljuk, hogy szabadon haladunk a magunk útjain. Pedig ő nem enged letérni az ő útjáról, a mely az igazság felé egyenesen vezet.

A mit később *Ruskin* olyan megkapóan fejezett ki, hogy a gyermek nevelése — jellemének kiképzése — már az élet legelső hónapjaiban, a beszélni tudás kezdetét jóval megelőzőleg indúl meg, — arra Carlyle is határozottan rámutat. S a közvetlen megelőző — második fejezetben — a Sartor Resartus hősének legelső gyermekkoráról szólva, minden sorában érezteti velünk, hogy az apró, érdeknélküli események a gyermek életének mind fontos részletei, mert nem mulhat el egyetlen benyomás sem a nélkül, hogy a fejlődő léleken maradó nyomát ott ne hagyja.

Carlyle a gyermek első játékaiban látja az emberi lélek teremtő képességének megnyilatkozását. A gyermek játék közben folyton épít, vagy rombol. Érzi, hogy embernek született, a kinek hivatása a munka. A társas játékokban kooperáczióra nevelődik a leendő ember.

A házi állatokkal való barátkozás, mint az élő természet iránt való rokonszenv kezdete, fontos tényező a nevelésben. Carlyle legjellemzőbb mondatai közé tartoznak azok, a melyekben azt írja le, hogy a falun keresztülvonuló sertéscsorda látása minő gondolatokat költ fel a gyermek ébredező lelkében.

A nevelés korlátlan hatalmában Carlyle nem hisz. Az egyik növénycsirából tölgyfa, a másikból káposzta lesz. Ezen nem lehet változtatni. De a kertész gondosságától függhet, hogy jól nőtt fa és ép káposztafej lesz belőlök, avagy nyomorék.

Az iskolai neveléssel röviden végez a Sartor Resartus említett fejezete; egynehány igen kifejező mondatban oda állítva annak a hiányait. A Sartor Resartusban annak hőséről, Teufels-

drökhről, lévén szó, német iskolákról beszél, de az angolokra gondol. S szavai minden nemzet iskoláztatásának legnagyobb gyengéit tárják fel.

«Neveltetésemben az a rész, a mit az iskolának köszönhetek — írja Teufelsdrökh — lényegtelen s szóra is alig érdemes. Megtanultam, a mit mások is tanultak, agyam egyik szögletében megőriztem s eddig még nem láttam, hogy az mire lehet jó.»

Az elemi iskolában a tanító sorsa az, a mi Carlyle maró bírálatát kihívja. «Az én iskolamesterem alázatos, elcsüggedt, letiport martyr volt, a minő mindegyik iskolamester. Nem sokat tehetett értem. A tehetségeimet felismerte; azt mondta, hogy majd gimnáziumba s onnan egyetemre kell küldeni.»

A tanítók sorsának mostohaságára Carlyle ismételten visszatér. Nagy Frigyes történetében kiemeli, hogy ő miként gondoskodott a tanítókról. Sohasem jöhet rendbe a közoktatás ügye addig, míg a közönség — saját meglepetésére — annak a tudatára nem ébred, hogy az emberi léleknek a tudományokban való nevelése, mint foglalkozás megérdemel annyi tiszteletet, mint az embereknek fegyverrel való pusztítása.

Az elemi iskola tanítójánál sokkal kevesebb rokonszenvvel említi Carlyle a középiskola tanárait. «*Pedans*ok, az ember, a gyermek természetének ismerete nélkül.» «Holt szavakkal — (nem holt nyelvekkel, mert a nyelvekről nekik maguknak sem volt fogalmuk sem) — töltötték meg a fejünket, és ezt úgy hívták: elmefejlesztés!»

A legkegyetlenebben Carlyle az egyetemmel bánik el. «A tanárok kényelemben, biztonságban abból a tekintélyből élnek, a melyet mások, elődeik s ezek sem valami nagy munkával, szereztek.»

«Az egyetem ma már nem jó anya (alma mater), hanem rossz száraz dajka, a ki a gondjaira bízott gyermekeket éhen halni hagyná.» «Kevés költséggel megtanítják az embereket arra, hogy tudjanak bőrből czipőt szabni. Sok költségbe került neveltetésem engem mire tanított meg, — mit tudok?» «Meg van írva, hogy ha vak vezet világtalant, mind a ketten a gödörbe fognak esni. Nem volna-é okosabb, ha nyugodtan egy helyen maradnának.»

Ez a bírálat, a mi a mondatokban foglaltatik, nyilván túlerős. De vajjon alaptalan-é?

Az bizonyos, hogy Carlyle nem akart igazságtalan lenni és őszintén érezte azt a megbotránkozást, a minek hangot adott. Ő nemcsak a gúnyban tud éles lenni, de az elismerés legmelegebb kifejezéseit is meg tudta találni, az arra méltókkal szemben. És alig emelkedett valahol magasabbra, mint ott, a hol az emberiség igazi tanítóiról, a művészekről, gondolkozókról szól, a kik az emberiség számára a világosságot, az igazságot, a halhatatlanságot szerzik meg.

Budapest.

Farkas Jenő.

A TERMÉSZETRAJZI OKTATÁS ÉS AZ IDEALIZMUS.

(Felolvastatott a temesvári róm. kath. felsőbb leányiskola egyik módszeres értekezletén.*)

Korunkban, a mikor egyrészt a magas közoktatási kormány, másrészt derék tanférfiak egész tábora száz- és százféle alkalmas és czélszerű szemléltető szerekkel törekszik az ifjúság tanításán könnyíteni, a mikor különösen az anyagi világot a leghivebb utánzatokban sokszorosítani iparkodnak, szóval, mikor a tanítás czéljainak megfelelő segédeszközökkel rendelkezünk: gyakori a panasz a természettudományok tanításának nagyfokú meddősége miatt. Vigasztalan egy körülmény, annál is inkább, mivel a mai reális irány híveit hiába utaljuk a sikertelenség «miértjére» mindaddig, a meddig ők az ideálizmus himporát szennynek nézik, a melytől a természeti tárgyakat meg kellene tisztítani, hogy azok valódiságához hozzáférjünk; azaz: a természettudomány tanítása mindaddig sikertelen marad, a meddig a természeti tárgyakban nem Isten bölcseségét látják, hanem önző felfogásuk szerint csupán az anyagot vizsgálják; mert a realizmus csak az anyag rabja, míg az ideális lélek az anyagban egyszersmind az isteni eszmét is kutatja, erkölcsi javakat is keres és a növendéket annak belátására képesíti, hogy az állat-, növény- és ásványországban uj világa tárul fel a bölcs és szeretetteljes isteni Gondviselésnek. Azért elmaradhatatlan kelléke

* E szép dolgozatot a Miasszonyunkról nevezett iskolanővérek vezetése alatt álló temesvári róm. kath. felsőbb leányiskola egyik apáczatanítónője írta. A nevezett iskola miniszteri biztosa, dr. Gerevich Emil úr, küldte be lapunknak közlés végett a fejedelemasszony olyan beleegyezésével, hogy a szerző neve — a rend szabályainak megfelelően — nem nyomatható ki.

Szerk.

legyen a természettudományi és különösen a természetrajzi oktatásnak oda hatni, hogy a növendék a természet utólérhetetlen szépségeiben tudjon gyönyörködni, a millióféle változatban megnyilatkozó isteni bölcseséget és mindenhatóságot tudja megérteni és igazán tisztelni azt a bámulatos törvényszerűséget, mely a természet világát uralja és föntartja. Igy viszi át a növendék gondolatait mindenütt a nagy Alkotóra és ezzel lesz elérhető egyszersmind, hogy nemcsak ünnepélyes vagy kivételes alkalmakkor fordul az Istenhez, hanem hogy ez lesz kedvencz eszméje egész gondolatvilágának és megaranyozója érzületének. A természetrajzi anyagnak ilyen kezelése mellett fejlődik a lélek nemes idealizmusa: ez a himpor, mely nélkül nincs termékenyülés, mely nélkül a tanítás rideg és meddő marad.

Csakhogy természetrajzi tankönyveink legkevésbbé sem felelnek meg az oktatás ideális czéljának, sem az ezen czélt szolgáló tárgyalási módnak. A tananyag azokban bizonyos schema szerint van feldolgozva, minden állat, minden növény megismertetése ugyanazon egymásutánban történik. (Az ásványtant mellőzöm, mert a felsőbb leányiskola azt csak mint a vegytan kiegészítő részét tárgyalja.) Az állat- és növényegyed külsejének leírása, tartózkodási, illetőleg termőhelye, hasznos vagy kártékony volta, táplálkozása, szaporodása azon szempontok, melyek szerint minden egyes egyedet tárgyalnak, a mi a tanítást unalmassá, egyhangúvá és a növendék előtt kiállhatatlanná teszi; maga a tanítónő pedig azt a csüggesztő tapasztalatot szerzi, hogy fáradozása sikertelen és újra sikertelen. Mert az unalom megbénítja a lelki erőket és hol ezek nem munkálkodnak, ott az értelem sötét és a szív hideg marad.

A tanítónőnek ott kellene a tárgyalást kezdeni, hol legkönnyebben hozzáférhet növendékei érdeklődéséhez, ez pedig szükségessé teszi, hogy a tankönyvekben kijelölt anyagot minden egyes egyed megismertetésénél újabb átdolgozásnak vesse alá.

Példákkal fogom illusztrálni a mondottakat; még pedig az állattanból választom azokat, mert a növényország gazdag színpompájával és gyönyörű alkotásaival úgy is hatalmasan vonzza a növendék lelkét.

A felsőbb leányiskola II. osztályában a selyemhernyó tárgyalását nem tanácsos magával a hernyóval megkezdeni, hanem annak gyártmányával, a selyemgubóval s az arról legombolyított különféle selyemmel. Miért? Minden hernyó közönséges tárgya az idiosynkrasiának. A dada mondja, hogy a hernyó rút állat, a gyermek elhiszi s utóbb a meglett ember nem bír menekülni e hittől; figyelme a hasznos selyemhernyó sorstársaira csak annyi, hogy letapossa. Ha tárgyalásunkat a hernyón kezdenők, nem tudnók a tanuló érdeklődését eléggé felkelteni, mert azt hiszi, hogy ilyen és hasonló állatot már elég sokszor látott s még elfogulttá is teszi őt azon körülmény, hogy a hernyókról általában csak az utálat érzetét szerezte. Ha azonban először rámutatunk azon ügyességre, melylyel a selyemhernyó védetlen állapotában a gubótmaga körül készíti, hogy abban pihenhessen, átalakulhasson és a halál állapotából új, szebb élet állapotába átmehessen, a növendék figyelmét lebilincseljük és ő maga veti fel a kérdést, hogy valjon milyen eszközök állanak mesterünknek rendelkezésére, midőn a drága selymet fonja. A tanulónak tudvágyát azután szemlélet útján az önkifejtő tanmód alkalmazása által elégítjük ki és helyes kérdések rávezetik egyszersmind a selyemhernyó életmódjára és táplálkozására is, mit az osztályozás és a természet nagy háztartásában való fontos szerepe stb. követ.

Ily eljárás mellett a selyemhernyóban nem az Istennek egy útálatos teremtményét nézi, hanem egy rendkívül hasznos és ügyes fonómestert, melyben a teremtő bölcsesége és jósága megnyilatkozik.

Midőn az I. osztályban a csinos fürge egérkét ismertetjük, a részeknél kezdjük a gombolyag lebonyolítását. A gyermek előtt feltűnnek az éles vésőalakú metszőfogak, a csinos kis termet, az éles karmokkal ellátott végtagok. A fogazat ilynemű berendezése elárulja a növendéknek az egér főtulajdonságát, a rágcsálást, a többi tartózkodási helyét, életmódját. Ha a gyermeknek tudatára hozzuk, hogy itt az osztályozás a fogazat szerint történik, beosztja az egeret minden nehézség nélkül a rágcsálók közé. Megjegyzem itt, hogy az osztályozásnak soha sem szabad a sajátságos jegyek

feltüntetését megelőzni, különben tanítványaink felcserélhetnék az okot az okozattal, gondolván, hogy azért vannak egyes egyedeknek sajátos jellemző jegyeik, mert bizonyos családhoz tartoznak és nem azért tartoznak e családba, mert sajátos jegyeik oda sorozzák. Az egér osztályozását követi azután minden egyéb, mit e tárgy még felölel. Emeljük ki azonban azt különösen, mi az egeret a gyermek előtt érdekessé teszi! Igy midőn torkosságáról, apró-cseprő tolvajlásairól és rengeteg kártevéseiről szólunk, ne mulaszszuk el hozzátenni, hogy mindezeket különösen fiaiért teszi, mert ő rendkívül gondos, szeretetteljes szülő, mely semmi fáradtságot nem kímél, sokféle veszedelmet átél, csakhogy kicsinyeit elláthassa. A mellett mint ügyes építészt is tüntessük fel. Nincs a ház körül az a puha anyag, mit össze ne hordana, hogy belőle csinos, erős, gömbalakú fészkét elkészítse, művészileg felhasználva a rendelkezésére álló anyagból azt, mely munkájához legczélszerűbb.

A gyermek bámulja a kis jószágot, mert látja, hogy szerszámul nem rendelkezik egyébbel, mint csak gyenge orrocskájával, meg az apró lábaival és ártatlan lelke hatalmasan vonzódik ahhoz, ki végtelen szeretetében e picziny állatkának is gondját viseli és rendeltetésének megfelelő életmódra képesíti.

Még egy-két példát!

A mai leczke a házi lúdról szól. Nehéz lesz a gyermekek figyelmét lekötni, mert mindnyájan ismerik a libát. De ha ügyes fogással sikerül ezen állatot mint olyant bemutatni, melynek fisiognomiája teljesen kifejezéstelen, semmitmondó, de a mely annál többet gágog, a mi renommeját nagyban alászállítja, a melynek szellemi képességei teljesen ki vannak oltva és rovásukra a test kifejlödött, melynek minden mozgása ügyetlen és esetlen és igy tovább — kétségtelen, hogy a tett erkölcsi czélzások és vonatkoztatások a növendékeket gondolkodóba ejtik, a mit egyiknélmásiknál pillanatnyi szégyenkedés és erkölcsi haszonvétel kísér. És ha folytatólag vele szembe állítom lovagias, büszke, óvatos, ravasz és ügyes rokonát, a vadludat, és ezen ellentéteket megokoljuk, rámutatva, hogy az ellenségektől körülvett, szabadon élő és magára hagyatott vadlúdnak érzékszervei ezen okoknál fogva némi

tökéletességig fejlődtek; a megszelidített házi lúdat ellenben az állandó gyámság önállótlanná tette, erélyét és képességeit gyöngítette; ha végtére a házi lúd erényeire és nélkülözhetetlen voltára áttérünk, mindent magyarázva és méltányolva, világos, hogy ilyen tanítás egyrészt anyagi, másrészt alaki haszonnal lesz.

A mezei nyúl, az általánosan ismert tapsifüles iránt, meleg érdeklődést kelthetünk, ha mint szegény hajszoltat feltüntetjük, melyet 13-féle ellenség keres és üldöz, névszerint: ember, farkas, kutya, hiúz, sas stb. és hozzá szegénynek semminemű támadó-védő fegyvere nincs, mert sem nem éles a látása, szeme ilyen meg olyan, sem nem finom a szaglása, stb. és itt kezdjük az érzékszerveinek részletes leírását és megokoljuk helyben a közmondássá vált bátortalanságát is. Ha ezek után áttérünk lábainak sajátos alkotására, a mivel a rokonszenves nyuszi többet kapott a nagy Alkotótól, mint talán kellene, mert menekvés közben űzőit kifárasztó és kijátszó fordulatokra képes, és ha befejezésképp életmódjának minden egyéb körülményére is vagyunk tekintettel, élvezet lesz látnunk, a hogyan a gyermekek a tanítást fokozódó figyelemmel kisérik és végig hallgatják.

Más állatnál ismét más tárgyalás áll módunkban, csak ismernünk kell a gyermeki észjárást, a gyermeki lélek természetét és nem lesz nehéz azt kielégiteni.

Már most általánosságban szólva, minden egyed megismertetésénél azt a tulajdonságot, azt a részt ismertessük meg behatóan és bevezetésnek, mely a növendék lelkét leginkább megkapja. Ez az ügyes fogás az inger, mely a tanítványok figyelmét és érdeklődését hálás kitartásra bírja, szellemét és érzületét hozzájárulásra készteti.

S lehetetlenség, hogy a növendék szívesen ne foglalkozzék pl. az állatvilág tanulmányozásával, ha látja, hogy ott is van halász, vadász, madarász, épitőmester, takács, ács, tolvaj, zenész, katona és polgárnép királylyal, szolga és úr, ha feltalálja ott is a szeretetet és gyűlöletet, haragot, örömet, búbánatot, szolgaságot és szabadságvágyat, a számító ravaszságot, a gondtalan együgyűséget, szóval, ha feltalálja abban a gyönyörködtetőt és bámulatost. A mű-

nek csodálata pedig már hódolat a mester iránt! S ez kell nekünk! Tanuljon meg valamennyi növendékünk a természet remek művében az utólérhetetlen teremtő művésznek hódolni! Hadd bámulják meg azt az egymásra utaltságot is, mely a természeti lények között fennáll, s mely az egész mű nagyszerű együvétartozását feltünteti. Igy lesz a növendéknek teljes képe a természet teremtőjének és kormányzójának végtelen elrendező képességéről.

Zárpontul tehát mégegyszer: hagyjuk meg a természetrajzi oktatás tárgyain az ideálizmus himporát és nem kell panaszkodnunk, hogy fáradságunk kárbaveszett.

ÚJ PÁLYÁK A NŐK SZÁMÁRA.

«Mit neveljünk leányainkból?» kérdi önmagától sok gondos szülő. Tanitónőt? Arra nincsen kedve vagy tehetsége, sokat is kell tanulni; zenéhez sincs hajlama és ha volna is, annyi tehetsége nincsen, hogy felvigye a művészségig. Aztán, ha odáig el nem tud jutni, adja a leczkéket 30 krajczárjával, — abból nem tud megélni. Posta, távirda, vasuti pénztárak? 30 forint havi fizetés minden előléptetési kilátás nélkül, minden remény nélkül, hogy valamikor ha megvénült, kidőlt a munkából, bármi csekély nyugdíj jutna neki? Maradna a bank. De hát leányaink feje nem veszi be a számokat, ha azt kérdezzük tőlük, hogy 13×18 mennyi félnapjába kerül mig kiszámitja papiron. Varrónő? Az is csak éhenhalás; divatárusnő sem jobb — egyetemre nem futja és sok időt nyel el, nem tudni milyen végeredménynyel. Mi lesz leányainkból, ha meghal apával a kenyérkereső, ha meghal anyával az esetleges nyugdíj, ha felemészti fiúk, leányok nevelése az utolsó pár ezer forintnyi tőkét?

«Igaz, itt van János bácsi, a ki megigérte, hogy gondoskodni fog Terkáról, Pepi néni meg Mariskát kéri. De hát, de hát — az is kilátás nélküli dolog. Mi lesz a leányokból ottan? Ápolják az öregeket s ha azok meghalnak, marad mindegyik 2—3000 forinttal, a mivel kezdhetnének valamihez, ha értenének valamihez, de abból megélni lehetetlen.»

Ilyenképen töprenkedik sok száz és száz szülő. Mi lesz a leányokból, ha ők meghalnak? A fiúk majd csak megélnek valahogy, de azok a szegény leányok, én Istenem, mi lesz, mi lesz azokkal?

Tegyük föl, hogy minden leánynak volna hajlama, tehetsége

a nekik megnyilt pályák valamelyikére és pénze arra, hogy végezzen valamit, akkor is csak azt érnék el, hogy rövid idő alatt túl volna zsufolva minden pálya és 100 végzett tanítónő között talán 30, talán 40 juthatna helyhez. A többiből mi lenne?

Van pedig még annyi pálya, a hol leányok megélhetnének saját keresményük után és gondoskodhatnának öreg napjaikról is. Csakhogy nálunk még nem fedezték föl, vagy, hogy úgy mondjam, még nem «udvarképesek» e pályák.

Ma csak e pályák egyikéről kivánok beszélni: *az ápolónői* pályáról.

Kiválóan női pálya ez, a hol érvényesíthető a női természet minden sajátságos gyöngédsége, önfeláldozása, türelme, kitartása. Magyarországon azonban nincsenek jobb körökből való ápolónők. Én legalább nem hallottam róluk soha, pedig már régóta érdekel e tárgy és iparkodtam megtudni, kik és mik azok, a kik ápolónőknek beállnak.

Mivel nálunk minden eszme csak úgy ér valamit, ha külföldi mintákra hivatkozunk, élek e szabadsággal és hivatkozom Angliára.

Hiába kaczagnak azon, ha valaki úgy belészeret Angliába, hogy sok minden ott divó dolgot szeretne itthon meghonosítani, de hát a tea-gown és a five o' clock tea'-n a koczkás posztón és a lawn-tenniszen, a gummi-talpú czipőn és a fose-terrieken, a snob és shocking kifejezésen kívül van még egy nehány dolog, a mit érdemes volna honi földbe átültetni.

Minálunk még divat azon megbotránkozni, hogy egy leány önállóan keresi a kenyerét. Mindig gyanítanak e mögött valami föltünési viszketeget, mindig akadnak, a kik ezt rosszalják és suttogó hangon ejtik ki a meg nem appellálható itéletet, «emancipált nő».

Hála az égnek és az ég Urának, igenis «emancipált nő», minden nő, a ki két keze becsületes munkája után megél s nemcsak hogy megél egymaga, de eltartja gyakran kiskorú testvéreit, édes anyját és tudok nem egy esetet, a hol bizony-bizony eltartja édes apját is.

Emancipálta magát az előítélettől, megszabadult a félelemtől «mit mond a világ majd, ha én «gentry-leány» lemondok társadalmi «positiomról» és mint hogyha sohsem lett volna ősöm, a ki Árpád hadaival jött be hont foglalni, elfelejtem felső és alsó hortobágyi Hortobágyi voltomat és megkeresem a kenyeret a mit fogyasztok!»

Emancipálta magát a nyomorúságtól, a mi reája várt a sógornő, a nagynéne, a távoli rokon vendégszerető házában, a hol étel, ital s tán ruha dolgában soha hiányt nem szenvedett volna, de soha el nem felejtette, el nem felejthette volna, hogy azért ő ottan mégis csak egy türt valaki s mégsem családtag a szó szűkebb értelmében. A hol hatásköre, meghatározott teendője soha nem lett volna s a hol minden falat megakad a torkán, bármily szivesen adják, — mert hát mégis, mi tagadás — azért csak kegyelemkenyér.

Emancipálta magát a restségtől. Mert mi más, mint restség, ha kényszerítünk egy fiatal, munkabiró testet a henyélésre, a szellemi tespedésre, kitöltjük napjainkat a keresztöltéssel s a virágok öntözésével egy védett, isten háta megetti falucskában, a midőn a munkások soraiban, kint a nagy világban, volna hely a mi számunkra, úgy elkellene a mi munkásságunk s úgy ránkférne, hogy tanuljuk meg enmagunkat megbecsülni és izleljük meg a kezünk munkájával szerzett kenyér édességét.

«A leány menjen férjhez.» Ezt mondja mindenki, a ki ellenzi a női munkát. Csakhogy ehhez a kijelentéshez, mint sok más eféle alapigazsághoz még hozzá is lehet ám szólni.

Először itt van a modern szentírás: a statisztika. És ebben nem találunk vigasztalást. Mert ridegen és szárazon kimutatja, hogy nem minden leány mehet férjhez, mert nem jutna minden leánynak férj, kevesebb lévén a férfiak száma az asszonyokénál.

Másodszor a fönti kijelentésben még nincsen meg az a garantia, hogy ha a leány férjhez megy, férjnél is marad. Nem akarok itt a mostani divatos válásokról szólni, csak arról, hogy ha szegény leány férjhez megy szegény emberhez és miután 3—4 gyerekük van, a férj meghal, azt szeretném tudni, mennyiben

javult annak a nőnek az anyagi helyzete? Könnyebben fog ő ezután megélni, mert vagyon, nyugdíj nélkül maradt és enmagán kívül még gyermekekről is kell, hogy gondoskodjék?

És ha a leányt a férjhezmenetelen kívül más kenyérkeresetre nem tanították, miből fog ő azután megélni? Vagy rögtön akad más férj, a ki elveszi gyermekestől együtt s gondoskodik róluk és nem hal meg soha?

Erre szerettem én volna azoktól az emberektől, a kik «a leány menjen férjhez» mondással elintézve vélik a szegény leányok dolgát, feleletet kapni, de egyszer sem sikerült. Ők csak ismételték első kijelentésüket, legfeljebb annyival toldották meg, hogy türelmetlenül kiabáltak: «hát azért, mert arra vannak teremtve».

A kanári madár valószínűleg nem azért teremtődött, hogy «planétát» húzzon az utczasarkokon, azért mégis megteszi, mert muszáj és a világ folyása ezen meg nem akad, az oroszlánt is másra teremtették, nem arra, hogy czirkuszban biciklizzen, de azért mégis biciklizik, mert kénytelen vele.

De térjünk vissza az ápolónőkhöz. Hány száz ápolónő élhetne meg Magyarországon jómódban és áldás kisérné léptennyomon. Hálás szemmel, mosolygó ajkkal nézné őket mindenki. Hány életet tartanának meg évente a hazának, hány maró, égető könnyet takarítanának meg anyai, apai szemeknek.

Ha orvosaink őszintén beszélnének, bizony sok újat tanulnánk. Akkor tudnók mi meg, hány száz embert ápolnak agyon évente, csupa jóakaratból, csupa szeretetből, csupa gyöngédségből. Hány nagy beteget hűtenek meg szobában vagy izzasztanak agyon a legrajongóbb szeretetből.

Milyen más állapotokat lehetne teremteni, ha volna egy tanult, okos, eszes, művelt ápolónőseregünk, a kiket az orvos csak úgy rendelhetne, mint akármilyen orvosságot. Vannak kitünő kórházaink, de annyit nem is lehetne tán épiteni, a mennyi beteg jelentkezik felvételre; vannak kitünő magán gyógyintézeteink, de nem mindenki milliomos, hogy egészségét ott nyerje vissza. Hány száz ember hal meg inkább, mintsem házát elhagyja; ha

otthon meg tud gyógyulni jó, ha nem, hát nem, kórházba nem megy, otthon pedig nincs, a ki értsen az ápoláshoz, meg is hal vagy soha életében nem lesz belőle ember.

Én azt képzelem, hogy minálunk nem ütközhetne valami nagy nehézségekbe egy ápolónőiskola szervezése. Valamelyik nagy kórházunkkal kellene kapcsolatba hozni, hogy meglegyen mindgyárt a tanulási és gyakorlási anyag, az ápolónői intézetben a bentlakás természetesen kötelező volna. Igazgatónak egy kész orvosnőt neveznék ki, tartatnék ez intézetben különböző kurzusokat a nagy közönség számára. Pl. a fiatal anyáknak kurzust a csecsemőkkel való bánásról, a gyermekszoba hygiéniájáról, a nagy közönségnek felolvasásokat a baleseteknél való első segítségről, védekezésről ragályos betegségeknél, falusi leányok, asszonyoknak a betegápolásról faluhelyen, hogy lehessen segíteni és javítani a falu egészségügyi viszonyain.

Azt hiszem a nagy közönség maga járulna hozzá ehhez, hogy e terv megvalósulhasson. Enmaguknak is tennők, mert a nagyközönség számára nevelődnének első sorban az ápolónők.

A kórházakba, tudom, csak hosszas vitatkozások után fogadnák be, bár most is alkalmaznak ott ápolónőket. De más az az ápolónő, a kire az ember rákiabálhat, ha rosszkedvű és más a művelt, tanult, úri családból való ápolónő, a kit sohsem lehet cselédszámba venni, mert magaviselete nem jogosít fel arra soha.

A bonczoló termek és kórházi helyiségek vesztenének valamit fesztelenségükből, de nem hiszem, hogy az nagy baj volna; nyerne valamit mindenesetre az általános társadalmi tonus, a melyre az már nagyon is ráfér.

Legtöbbet nyernének pedig a szegény betegek. Nemcsak azt a gondos, figyelmes ápolást, a mit mégis tán a műveltség jobban adhat, hanem nyerné azt, hogy volna valaki a beteg ágya mellett, a ki vigasztalná, biztatná és tán egy kicsit is javítana egyik-másikon, a kinek nemcsak a teste beteg.

Hogy Angliában milyen becsülésben állanak az ápolónők, azt legjobban bizonyítja, hogy 1897-ben a hadügyminiszter szerződtetett 100 ápolónőt háború esetére, a kiket aztán az egész

világon át elküldenek oda, a hol sebesült vagy beteg angol katona van.

Midőn Indiában a nagy pestis járvány dühöngött, az angol ápolónők százával mentek ki Indiába enyhíteni, segíteni és meghalni. Minden anyagi érdek nélkül; ott sem kaptak nagyobb fizetést, mint a mennyit kaptak volna otthon valami könnyű beteg mellett, azonfelül életüket koczkáztatták, de kellettek — hát mentek. Kevesen jöttek vissza, azokat sem fogadták diadalívekkel, legfeljebb, ha az ujságok megemlékeztek róluk, nem névszerint, csak tömegesen azzal a kijelentéssel, hogy Angliában nemcsak minden férfi, de minden nő is tudja *mi* a kötelessége és hiven teljesíti azt.

És a magyar nők kevésbé kötelességtudók volnának az angol nőknél?

Én nem hiszem. Csak adnák meg nekik reája az alkalmat.

Budapest. *Sulyok Ilda.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A női kézimunka oktatás és az «Orvosi kör» memoranduma. Erdődy Imre, polgári leányiskolai igazgató az «Ifjuság és Egészség» című folyóiratban találó *megjegyzéseket* tesz a budapesti «Orvosi kör» azon emlékiratára, melyben az orvosi kör a rajz és kézimunka tanításának fakultativvá tételét javasolja a polgári leányiskolákban. Szerinte is sok bajnak okozója a kézimunka a polgári leányiskolában, de ezek a bajok csak a kézimunka *helytelen* és *rendszertelen tanításából* származnak. Igen gyakran pedagógiai tekintetben képzetlen tanítónők kezében van a kézimunka, kik csak a látszat kedveért dolgoztatnak, tulterhelik és gyötrik a növendéket, ki aztán a *felmentetésben* keres szabadulást. A legnagyobb baj a kellő és szakszerü *ellenőrzés hiánya*. «A rossz szellemet kell az iskolából kiküszöbölni, nem a tantárgyat.» A hatóságok utasítsák szigoruan az igazgatókat a visszaélések meggátlására és tegyék felelőssé őket a tanitás módjáért és az iskolai bánásmódért. Most a kézimunkatanítással senki sem törődik, csak a kiállítások alkalmával magasztalják a fényes eredményt, de hogy az eredményt milyen úton érte el a növendék és azt kellett volna-e elérnie? azt senki sem keresi. Határozott inditványt azonban az ellenőrzés módjának gyakorlására Erdődy nem tesz. Mi azt hisszük a bajok nagy részén segítve lenne: ha a *szakfelügyelők* közé arravaló tapasztalt tanítónőket is választanának; ha a módszeres értekezleteket komolyabban vennék és ott a kézimunkáról ép úgy folytatnának eszmecserét, mint más tárgyakról; ha a kézimunkatanitónőnek képzését az állam végleg rendezné és végre, ha választásoknál nem a protekczió, hanem az arravalóság, a derékség döntene.

*

Az egészségtan tanítása a felsőbb leányiskolában. A felsőbb leányiskolák küszülőben levő új tanterve tudvalevőleg törli az egészségtant a tantárgyak sorából s annak anyagát részben az 5. osztályban tanítandó állat-, illetve embertannal, részben a gazdaságtannal kapcsolatban kivánja tanítani. Igy természetesen nem az iskolaorvos és az egészségtan tanára, hanem részben a természettan, részben a gazdaságtan tanárai tanítanák e tárgyakat. A Budapesten működő iskolaorvosok és egészségtan tanárok nevében dr. Juba Adolf és dr. Bexheft Ármin emlékiratot adtak be, melyben a jelenleg érvényben levő tanterv fentartását jövőre nézve is kérik. A nyomós okokban bővelkedő emlékiratot az «Ifjúság és egészség» egész terjedelmében közli. Kiemeli többek közt az emlékirat, hogy a leánynak azokat az ismereteket, melyekre neki

mint nőnek és anyának szüksége lesz, az iskolában kell megtanulnia, s ez ismeretek között egyike a legfontosabbaknak az egészségtan, mely a testi nevelés elveinek közlésével nevelői hivatására is előkészíti a leányt. Egy tantárgynak szétdarabolása s anyagának más tárgyak anyagába való beolvasztása mily mértékben kivihetetlen azt a tapasztalás már sokszorosan beigazolta. Az egészségtan tanítására szakszerüen képzett tanár, tekintve e tárgynak mai modern fejlettségét, csakis az orvosilag és pedagógiailag egyaránt készült *iskolaorvos* lehet. Ugyancsak az «Egészség és Ifjúság»-ban, olvassuk, hogy «*Országos Közegészségi Egyesület*» iskola orvosi és egészségtan tanári szakbizottsága is foglalkozott e kérdéssel, az emlékiratban kifejtett elvek mellett foglalt állást, sőt sikerült az eszmének az ülésen jelen volt Szuppán Vilmos igazgatót, a felsőbb leányiskolák miniszteri biztosát s a közoktatási tanács e tárgyban kiküldött előadóját is megnyerniök. Igy hát biztosan remélhető, hogy az emlékirat kellő sikerre fog vezetni.

*

A porosz kultuszminister a tanítónőkről igen szépen nyilatkozik a porosz hivatalos közlöny 1899 októberi füzetében kiadott egyik rendeletében . . . «Jogosnak ismerem el — így szól a rendelet — a tanítónők azon kívánságát, hogy a nyilvános felsőbb leányiskolák magasabb osztályainak tanításában minél nagyobb mértékben vegyenek részt, s a szükségesnek mutatkozó mélyebb és tágabb körű képzettségük igazolására szerveztem a tanítónők szaktudományi vizsgálatait. Sok helyen azonban szembetünő és a tapasztalás által alig igazolható mértékben idegenkednek a leányok nevelésénél, a tanítónők segítségét a nyilvános iskolákban igénybe venni. Pedig kétségtelen, hogy a tanítónők befolyása különösen a kifejlődés éveiben nem nélkülözhető és nem pótolható. A leányok nevelését a serdülés éveiben kizárólag, vagy csak túlnyomólag is férfiak kezébe adni természetellenes volna. A tanítás és nevelés azonban iskoláinknál, hol a tanítás által is nevelőleg kell hatni, szét nem választható. A tanítónők tehát csak úgy érvényesíthetik befolyásukat kivánatos mértékben a serdülő leányokra, ha a tanítással a felsőbb osztályokban az eddigginél nagyobb mértékben bizatnak meg. Azon tanítónőknek, kik bebizonyították, hogy mind tudományos, mind pædagogiai tekintetben feladatunk magaslatán állanak, még az úgynevezett ethikai tárgyakat is át lehet adni. A szaktudományi vizsgálatok eredményei nagy megelégedésemre igazolják, hogy nem csupán idegen nyelvekben, hanem a németben, történetben és evangelikus vallástanban is nagyobb számú derék tanítónő áll készen a felsőbb fokú oktatásra. Föltehető, hogy a Berlinben, Göttingában, Königsbergben, Münsterben és Bonnban serényen működő továbbképző tanfolyamok a tudományos készültségű tanítónőkben még mutatkozó hiányt jövőben pótolni fogják. Nem lesz nehéz tehát e szerint a nagyobb városokban a felsőbb tanfolyamokra megfelelő női tanerőket nyerni meg. A tanítónők komoly törekvését ismerve, bízom abban, hogy derekas munkájukkal leküzdik azokat az előítéleteket, melyek a tudományos oktatásra való alkalmaztatásukkal szemben egyes helyeken még fennál. És reméllem, hogy mindig több iskola fentartó hatóság fogja — iskolája érdekében — tehetséges tanítónőinek a továbbképző tanfolyamok láto-

gatását szabadságolással és anyagi támogatással lehetővé tenni. A rendelkezésemre álló eszközök erejéig szükség esetén magam is szivesen nyujtok nekik e tekintetben támogatást.»

*

A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályának február havi ülése rendkívül nagy érdeklődés mellett folyt le. A tagok és vendégek zsufolásig megtöltötték az «Erzsébet Nőiskola» dísztermét. Az ülésnek első tárgya *Tocsek Helén* felolvasása volt, ki Ruskin műveiből fonta koszorúba azokat az emelkedett szellemű gondolatokat, melyekben a nagy író a *nőkről* megemlékezik. A finom, poetikus dolgozatot dr. *Moravcsik Ernő Emil* nagybecsű előadása követte, ki szakszerű magyarázatot tartva az emberi agy berendezéséről a suggestibilitás okait és lehetőségét fejtegette, kiemelve, hogy mily mértékben áll gyermek és felnőtt folytonosan a nem szándékosan előidézett suggestio hatása alatt s hogy ily formán mily rendkívüli hatással van ez az emberi szellem fejlődésére. Folyóiratunk jövő számában mindkét előadást közölni fogjuk; itt csak azt emeljük ki, hogy mindkét előadót lelkesült tapsokkal jutalmazták a jelenlevők.

*

A szászvárosi polgári leányiskola I. értesítőjét utótagosan küldötte meg nekünk az iskola igazgatósága. Mivel az értesítőkről szóló szemlénket a mult havi füzetünkkel befejeztük, különön emlékezünk meg a nagy gonddal összeállított értesítőről. Az iskola különben csak a polgári leányiskolák sorában új; 1881 óta állott már fenn mint állami elemi, illetve felső népiskola; 1894 óta pedig polgári leányiskolává fejlesztetett. Növendékei száma évről-évre emelkedett s az 1881-ik évi 98 növendékkel szemben 1899-ben 193 növendéke volt. Most is elemi iskolával van kapcsolatban. Tanári testülete, kivéve az óraadó zenetanárt s a hitoktatókat, a következő tanítónőkből áll: Simonné, Horkai Malvin igazgató, Filtsch Julia, Schiller Irma, Gál Ilona, Lahniné Kiss Lujza. A füzetben a királyné fölött az igazgatónő által tartott szép emlékbeszéd és J. Virágh Béla «Egy cseppnyi vér hullott tengernyi vizbe» kezdetű szép kis költeménye van közölve.

*

A csodaszarvas regéje megzenésítve. Sztojanovics Jenő a kiváló zeneszerző, ki már 15 év óta foglalkozik a főv. polg. iskoláiban énektanítással, közszükséget elégít ki, midőn a középfokú oktatásban részesülő tanuló ifjuság számára megzenésíti Arany János «*Rege a csodaszarvasról*» című gyönyörű költeményét. A ki énekoktatással foglalkozik, folytonosan érezni kénytelen olyan megfelelő énekdarabok hiányát, melyeket iskolai ünnepélyeken, különösen pedig az évzáró ünnepeken elő lehetne adatni. A külföldi termékek teljességgel nem felelnek meg a czélnak, mert eltekintve az idegen szövegtől, melyet végre is le lehet magyarra fordítani, az ily idegen darabok szelleme és tárgya nagyon távol áll a mi magyar tanulóink gondolatvilágától, magyar lelkétől. A nemzeti érzés fejlesztésére pedig, melyre az énekoktatással is törekednünk kell, épenséggel nem alkalmasak s a mi főhiba, teknikai szempontból is elfogadhatatla-

nok, mert mert rendszerint túlnehezek. Stojanovits Jenő a csodaszarvas regéjét olyképen dolgozta fel, hogy magát a költeményt egy ügyes *szavaló* adja elő s a legszebb lirikus részeket a *kar* (1, 2 és 3 szólamú női vagy fiu kar), továbbá *két főszereplő* (Hunor és Magyar) énekli. A kis oratorium így — szavalattal előadva — egy félóráig tart. Különös figyelemmel volt a szerző arra, hogy a kis mű dallamos, *könnyen betanulható és betanitható* és mégis hatásos legyen, hogy így díszére váljék bármely iskolai ünnepélynek. Előnye a műnek, hogy dallamai a tárgynak megfelelően magyar stylben vannak tartva. A hangjegyeket a szerző (lakik Damjanich-utcza 35.) postai utánvéttel szállítja a megrendelőknek. A teljes zongora-kivonat ára 5 korona. Egy szólam, mely az összes énekszámokat tartalmazza, 60 fillér. Mint halljuk, a szép darabot már több fővárosi és vidéki iskola elfogadta előadásra. A legmelegebben ajánljuk a kiváló magyar művet, melynek használhatóságára nézve a hirneves szerző neve elég biztosíték olvasóink figyelmébe.

*

A magyar királyi állami nőipariskola a párisi kiállításon remek tárgyak bemutatásával vesz részt, melyek mind az iskola himző-osztályában készültek. E tárgyak, melyek elküldés előtt az iparművészeti palotában voltak láthatók, s melyek rajzait és terveit kiváló művészek készítették, a következők: 1 salon-garnitura piros selyemre hímezve, 2 darab zöld selyemre hímzett kandaló-szék, 1 darab sárga selyemre hímzett paravan, 1 darab sárga selyemre hímzett függöny, 1 darab kék posztóra hímzett ebédlő-asztalterítő, 1 darab kék posztóra hímzett függöny. E tárgyak mind a kiállítás magyar bútor berendezése számára készültek s bizonyára Párisban is méltó feltünést fognak kelteni, mert a művészi és technikai tudás magas mértékéről tanúskodnak. A föntemlített hímzett butorokhoz csatlakozik még egy gyűjtemény a növendékek egyéb munkáiból, melyek külön szekrényben kiállítva fognak ezen elsőrangú intézetünk fejlettségéről tanuskodni.

*

A szerkesztő üzenetei.

P. I. úrhölgynek, Pancsova. A küldött czikket köszönettel vettem, de egyelőre tárgyhalmaz miatt nem közölhetem. Az a bizonyos vizsgálat sikerült-e? Szives üdvözlet.

G. H. úrhölgynek, Budapest. De igen, Horatius leveleiből Paulovits Károly szép fordításában okvetlenül közlök néhányat; mai füzetünkből is csak tárgyhalmaz miatt maradt ki.

V.-né B. I. úrnőnek, Kolop. A földmíves leányiskolák kérdésében irt czikkét megkaptam, köszönöm; oly fontosnak tartom a dolgot, hogy a M. D. E. tanítónői szakosztályában tárgyaltatni óhajtom. E tárgyban levélben többet.

IRODALOM.

LELKI GYÓGYMÓDOK (Psychoterapia). Irták *dr. Ranschburg Pál* és *dr. Décsi Károly*. Budapest, Eggenberger-féle könyvkereskedés. 272 lap. ára 2 korona 40 fillér.

A föntebbi czím alatt megjelent és az orvoskari tanártestület által a 600 forintos «Gárdos»-díjjal jutalmazott orvostudományi értekezésre kívánom az alábbiakban, első sorban a psychologia tanításával foglalkozó, de általában minden tanító és nevelő figyelmét felhívni. Ezen egyszerű és világos nyelven írott műben sok hasznos ismeretet szerezhetünk az idegélet azon érdekes és soká titokzatosnak tartott tüneményeiről, melyekre csak az utolsó évszázad vetett valódi, ha még nem is egészen teljes világosságot. Lélektani és élettani munkákban oly szegény a magyar irodalom, hogy örömmel meríthetünk az oly forrásokból is, melyeket nem a mi számunkra fakasztottak ugyan, de a melyekből az újabb tudományos búvárlatok eredményeinek ismeretére szomjas lelkünk megfelelő kielégítést találhat. Azok a gyógykezelésre vonatkozó megjegyzések, melyek a tünemények leirását kisérik, nem zavarják meg a laikus olvasót sem, legfeljebb arra ösztönzik, hogy a gondjaira bizott gyermekek és felnőttek idegéletének kóros jelenségeinél minél előbb orvoshoz forduljon ; ez pedig kétségtelenül üdvös.

A *Klug Nándor* orvoskari dekán előszavával ékeskedő értekezés három részből áll. Az elsőt és harmadikat ezek közül dr. Ranschburg Pál, klinikai gyakornok, az egyetemi psycho-physiologiai laboratorium vezetője irta, a munka oroszlánrésze tehát az övé, csak a középső kisebb rész alá van dr. Décsi Károly, elme- és idegkórtani segédtanár neve aláírva. A megfigyeléseket és kisérleteket azonban közösen végezték. Az I. rész a *lelki gyógymódok természettudományi alapját és gyógytani alkalmazását*, a II. a *lelki gyógymódok történetét*, a III. *a delejvas élettani és gyógyitó hatásának vizsgálata közben szerzett tapasztalatokat foglalja magában*. A neveléssel foglalkozókat legjobban az I. rész érdekli, melyekben a fiatal tudós a lélek és a test egymáshoz való viszonyáról, illetve a lelki működéseknek az egyes szervek életműködéseire való hatásáról beszél. Kimutatja és pedig a kórházi gyakorlatokban megfigyelt példákon és anatomiai alapon — a szív és véredénymozgató rendszer agykéregi központjára és az innét kiinduló vezető pályára való tekintettel a psyche hatását a szívműködésre és a véredénymozgató rendszerre. Tárgyalja a psyche hatását a hőmérsék változásra, különösen kiemelve a kedélyállapot és képzelet befolyását. Vizsgálja a hatást az emésztő szervek működésére, főként az emésztő nedvek, továbbá a

köny- és verejtékmirigyek, vesék kiválasztására. Majd áttér ama befolyás taglalására, melyet a lélek az akaratlagos és az akarattól rendszerint nem függő (sima) izomzatra gyakorol. Itt is kiemeli a kedélyállapot hatását, kórtani adatokat nyújt azon mozgási neurosisok kiváltására nézve, melyeket lelki izgalmak okoztak; fejtegeti a psychikus fertőzés eseteit, bemutatva vitus-táncz járványok, köhögés, ásítás, nevetés stb. mozgások példáján. Külön érdekes fejezetet szentel a szervi folyamatok lélekre való hatásainak bemutatására, melyben feltünteti mily mértékben vannak a lelki működések az agyvelőhöz kötve, s melyek a szellemi kifáradás jelei stb. Mindezen fejtegetésekben úgy mint a tulajdonképeni *általános* és *részletes psychoterapiát* tárgyaló fejezetekben tekintettel voltak az írók nem csupán a külföldi irodalom adataira, hanem és főként hazai szaktekintélyek, mint Laufenauer, Moravcsik, Jendrassyk, Tannhoffer tapasztalataira és kisérleteire s az összefoglaló fejezetekben saját megfigyeléseikről és kisérleteikről is beszámolnak. Mondjak-e többet arra, hogy a nevelők is hasznos és érdekes olvasmányt nyertek e műben? Alig szükséges. De fontosnak látom felemlíteni, hogy kitünő tulajdonai daczára fiatal ideges nők olvasmányául nem ajánlhatom. *S. J.*

*

ANTONINA ÉS ATTILA KÖNYVE. Irta anyjok. *De Gerandó Agostné, gróf Teleki Emma.* Kolozsvár, a «Teleki Blanka-kör» ötödik kiadványa: 604 lap, szép kötésben 2 korona 40 fillér.

Az előttünk fekvő könyv nem egészen ismeretlen folyóiratunk olvasói előtt. A «Nemzeti Nőnevelés» 1894-iki évfolyamának első füzetében De Gerandó Ágostné életrajzával kapcsolatban ismertettem e művet, melyet Gerandóné több mint 40 évvel ezelőtt a vele együtt számkivetésben élő gyermekei számára irt, hogy pótolhassa nekik az elvesztett apát, a magyar hazát, a magyar társaságot és hogy megtanítsa őket magyarul érezni, magyarul gondolkodni s a magyar hazát ismerni és mindenekfölött szeretni. A szabadságharcz leveretése után következett szomorú kornak érdekesés becses emlékei e lapok, melyek által az anya az ő mérhetetlen hazaszeretetét akarja gyermekei lelkébe ültetni, s a legnemesebb érzelmek egész sorát akarja szivükben életre kelteni.

A kitünő magyar asszony ezen becses hagyatékát mentette meg a teljes elfeledéstől *De Gerandó Antonina*, midőn azt a «Teleki Blanka-kör» nevében új alakban kiadta s a magyar gyermekeknek a következő szavakkal ajánlja:

«E gyermekkönyv a kegyeletnek szent emléke. Megérdemelte, hogy új alakban kiadva, ismét a magyar gyermekek kezében forogjon, mert az első értékkel biró gyermekkönyv, mely magyar nyelven valaha megjelent. Magyar anya irta külföldön, számüzetésben, azért, hogy gyermekei s a többi száműzött gyermekek elevenen láthassák, érezhessék gyermekolvasmányaikban is — és főkép gyermekolvasmányaikban, melyek oly fontosak — a magyar nép valódi szellemét.»

A gyermekek életéből vett vonzó képek, elevenen megírt kisebb-nagyobb jelenetek, kisebb-nagyobb szindarabok, elbeszélések, a szabadságharczra vonatkozó adomák és történeti adatok, a magyar haza földjének és népének ismertetése teszi a kötet tartalmát. Értékesek és becse-

sek már azon történeti vonatkozásoknál fogva is, mely bennük megnyilatkozik, annál a lelkes hangulatnál fogva is, mely bennük a szabadságharcz eseményeire nézve kifejezést nyer. A «nagy idők» egy emelkedett gondolkodású «tanuja» szólal meg e műben, s hangjára megrezdül és felhevül a szív, hogy tisztább, lángolóbb hévvel szeresse a hazát. A mai idők bizony mások; a történet is más világításba tárja elénk az események egynémelyikét. De ha csak a tudomány szavára hallgatunk s nem ismerjük meg, hogy mint éreztek, mint gondolkoztak akkor a nemzet legjelesebbjei, megérthetjük-e teljesen nemzetünk történetének ama dicső korszakát? Bizony alig! És épen ezért nemcsak a gyermekeknek, hanem minden anyának és minden tanítónak olvasni kellene e művet. A gyermek élvezettel és haszonnal olvashatja, az anyának és tanítónak *olvasnia kell,* hogy belőle a nevelés nemes feladataihoz inspirácziót merítsen, hogy az író nemes idealizmusából származó sugallat hatása alatt a nemzeti eszme és a hazaszeretet fejlesztésében erejét teljesen kifejthesse. *Nem is volna szabad e könyvnek egy anya asztaláról, egy iskolai könyvtárból sem hiányoznia,* mert az erkölcsi nevelésnek a tiszta idealizmus felkeltésével ép oly nagy szolgálatot tehet e mű, mint Edmonds de Amicis «Szív»-e. Mert ha talán nem is oly mértékben érdekkeltő, mint az, nagy érdeme még a felett is, hogy *magyar*, s a *magyar* haza szeretetére, a *magyar* becsületességre, *magyar* hősiességre lelkesíti az ifjúságot. *S. J.*

*

AZ EN IMÁIM. Irta *báró Barkóczy Dömök Antónia.* Második kiadás. Kiadja *Kókay Lajos* Budapesten. Ára díszes kötésben 2 koronától 6 koronáig.

E díszes kiállítású imakönyv első kiadása 1892-ben látott napvilágot, azóta a protestáns gyermek és serdülő leányok kedves barátjává, tanácsadójává lett. A 16-od rétű kötetben 62 különböző alkalmakra írott szép ima és elmélkedés foglaltatik, melyek közül nyolcz Szász Károly és Tompa imakönyvéből van átvéve, a többi a szerzőnő mélyen vallásos lelkéből fakadt. Az Istenbe vetett hitet és bizalmat akarja az írónő az ifjú leányok és fiatal nők lelkében felébreszteni s ez erőt adó érzelmekkel lelküket gazdagítani. Imái és elmélkedései a saját őszinte érzéseiből, mély meggyőződésből fakadnak, azért a közvetlen, egyéni erős hit hatja át őket. Mindegyik bizonyos bájjal van megírva; szívből jönnek, szívhez szólnak. Irályuk is ment minden keresettségtől, fölösleges ékességtől. Egyszerűek, naivak s e közvetlenségükben igazán kedvesek. A női lélek mélyéből fakadó emez igaz hangjai a tiszta vallásosságnak kétségtelenül útat találnak a női szívhez. *S. J.*